



Эхэ хайхан нютагаа эд хамта мандуулая!

# БУРЯД ҮНЭН

1921 оной  
декабрын 21-нээс  
гарана

Бүгэдэ  
арадай  
газетэ

1995  
АВГУСТ  
24  
Зунай бүл  
харатшан хонин  
харын 28  
ЧЕТВЕРГ  
гарагай 5  
№158 (19252)  
Газетын сэн  
хэлсэтэ.

Мүнөөдэр Улаан-Үдэдэ хонин ажалай  
сүүдалаар республиканска зүблөөн болохонь

## ХАШАЛАНДА ОРОНОН НАЛБАРИМНАЙ

Эдэ аймагуудай ажахьнуудай 80 шахуу  
нишод, тэрэнхэн хонин үсхэбэригдэг  
удай хүтэлээрилэгшэд, мэргэжэлгэд,  
ай хүдөө ажахын управленинуудай  
гууд, хонин ажалда хайраган олоод  
ти, эмхи зургаануудай гүлөөлөгшэд  
Хамта 200 гаран хүн энэ үлөөндэ  
а байна.  
бликын хонин ажалай мүнөөнэй байдал  
налбариме тогтонжоруулха арга зам"  
сүүдалаар Буряд Республикын Хүдөө  
олон эдэе хоолой министерствын мал  
агай начальник К. А. Албанцев элдхэн  
н хүн үгэ хэлэхэ.  
ерөө, аймагтар ехэ доройтолгодо орожо,  
ндэ муудажэ байһан энэ халбари тухай  
шийдэхэ юумэн олон ааб даа. Жэл

бүхэндэ хонидоо олоор үсөөлжэ, ашаг үрыень  
улам доошолуулжал байгаа хаа, энэ халбарияа  
бөөсөн халгаахамнай холо бэшэ. Оройдоол хоёр  
жэлэй саана республика соо 726,1 мянган хонин  
харууһалагдажа байгаа хаа, августын 1-нэй  
байдалаар 422 мянган хонин үлөө. Жэл бүри  
хурьтан үсөөн абтадаг, ноохон бага хайшалагдадаг  
боложо байна. Ашаг олзо үгэнэгүй гээд хонидоо  
дууһаха болоторын үсөөлжэ байһан ажахьнууд  
олон. Тиигээдшье хонин ажалай продукци үнэгүй,  
гаргашань ехэ.

Эдэ бүгэдэн тухай хоорэдэхэ, энэ халбарин  
саашанхи хуби заяае тодорхойлоо шухала  
болохоор үншэй. Тиимэхэ хүдөө ажахын халуун  
хүдэмэрийн үгэдшье энэ зүблөө зарлаха шухала  
болоһониннь ойлгосотой.



## Н ЭХЭ ХОНИН БҮРИНӨӨ 100- ДЭЭШЭ ХУРЬГА ТҮЛЖҮҮЛНЭН ОНИШОДОЙ БРИГАДАНУУД

Эхэ ахалагша гэрэ, обог	Эхэ хонидойнь тоо (харууһаар)	Зуун эхэ хонин бүриһөө абта- һан хурьгад	Хонин бүриһөө хайшалагдаһан ноохон (килограмм)
<b>БИМАГ</b>			
совхоз			
Д	562	110,5	4,5
И	534	105,5	4,4
М	551	100	4,2
Занзаровай э колхоз			
Д	351	100	3,0
Колхоз			
Ш	499	100	2,9
<b>ШЭБЭРЭЙ</b> Ленинэй нэр			
У	500	106	4,2
Колхоз			
ов А.П.	627	101	4,1
<b>Н АЙМАГ</b> колхоз			
Б.Х.	400	101	3,8
Д.Ж.	400	100	4,6
ов ДД	365	100	3,3
<b>ЫН АЙМАГ</b> ин хүдөө кооператив			
ов П.Х.	362	100	4,3
Эдэ уудай н эблэл			
ДБ.	162	100	3,1

**ЗЭДЫН АЙМАГАЙ**  
Борьёогой совхозой ахалагша  
хонишон В. И. Чупышевой  
бригада энэ жэлдэшье зуутанай  
тоодо оробо. Бригадын гэшүүд  
534 эхэ хонидой зуу бүхэнһөө  
105,5 хурьга абажа түлжүүлнэн,  
хонин бүриһөө 4,4 килограмм  
нооһо хайшалһан байха юм.  
ЗУРАГ ДЭЭРЭ: бригадын  
гэшүүн Екатерина Доржиевна  
Чупышева.  
С. БАЛДУЕВАЙ фото.

## ХЭДЫ БОЛОТОР ХОРООХОБИДИ?

Һүүлэй хэдэн жэлдэ аймаг,  
ажахы бүхэндэ хонидой тоо  
толгойн жэл бүри хороогдожол,  
зарим газарта энэ халбарин  
огтолон үгы болгогдожо  
байһаниинь хэндэшье нюуса  
бэшэ.

Хэрбээ бүри үнинэй  
Кабанскын, Прибайкалин,  
Хойто- Байгалай аймагуудай  
ажахьнуудта газар гэшэхэ  
хонин үгы болгогдонхой хаань,  
Тарбагатайн, Загарайн,  
Ивалгын, Захааминай, Түнхэнэй  
аймагуудай бүри ойрын  
жэлүүдтэ баһал хонидойнгоо  
хорёонуудые огтолон хаахань  
холо бэшэ. Эдэ аймагуудай  
ажахы бүхэндэ 1-2 отара үлөө.

Хэнэйшье мэдэхээр,  
мүнөөнэй дэлгүүрэй эрхэ  
байдалда хонин ажалай  
продукци үнэгүй, наймаанда  
гүйсгүгй, гарзаһаа ондоо юумэ  
барагай үгэнэгүй. Тээд баһал  
гансахан энээнниень хараад,  
хонидоо огтолон үгы болгохо  
гээшэ буруул даа. Хонигүй  
болоо хаа, зарим газар  
нютагуудай бэлшээрин ургаса  
миин хосоржол байха, хэдэн зуу,  
мянган хонидойнэй хэхэ  
ажалгүй боложо хохидохол.

Энээнниеней мартажа  
болохогүй. Эгээл тэдэ бүгэдэ  
хараада абажа, Мухар-Шэбэрэй  
аймагай Ленинэй нэрэмжэтэ  
колхоз (түрүүлэгшэн А. П.  
Калашников, ахмад зоотехник  
Е. Ф. Мильгунов) хэдэ орёо  
бэрхэтэй, гарзагайтайшье хаань,  
али аргыень оложо, хонидоо  
захаанье үсөөлнэгүй. Яажашье  
хонидоо нооһо, мяха ехээр  
абахье оролдоно. Жэшээнь,  
байгша ондо эндэхна зуучи эхэ

хонин бүриһөө 81 хурьга  
түлжүүлэе, хонин бүхэнһөө 4  
килограмм шахуу нооһо  
хайшалаа.

Зэдын аймагай Борьёогой  
совхоз (директор П. И. Зайцев,  
зоотехник-селекционер И. М.  
Тогочиева) мүнөөшье үшөөл 21  
мянган хонидые, тэрэ тоодо 12  
мянган эхэ. хонидые  
үсхэбэрилнэ. Байгша ондо  
үйлэдбэрингөө үрэ дүнгүүдые  
урда жэлүүдэйхидэ орходоо,  
нилээд доошолуулаашье хаа,  
зуун эхэ хонин бүриһөө 77  
хурьга абажа, томо болгоо.  
Совхозой түрүү хонишод Н. Д.  
С. Мункуев, В. И. Чупышев  
гэгшэдэй бригаданууд зуун эхэ  
хонин бүриһөө тус тустгаа 110,  
105 хурьга түлжүүлнэн байна.  
Яруунын аймагай "Дружба"  
колхоздо бэрхэ хонишод Б.Х.  
С. Ринчинова, Д. Ж. Чимитова,  
Д. Д. Цыренжапова гэгшэд бүхы  
аймаг соогоо гурбахан лэ зуутан  
боложо гараа.

Харин ажалай бүхы дээрээ  
доройтожо, ехээр хойшоо  
түригдэжэ, гарза хохидолтой  
гэжэ "шоодбори" боложо  
байгааһье хаань, энэ халбариде  
анхарал хандуулжа, али болохо  
аргаар өөдөн татаха гэжэ  
оролдодог газарта муу бэшэ үрэ  
дүнгүүд туйлагдана. Энэ жэлдэ  
республика соо хонишодой 12  
бригада 100 эхэ хонин бүриһөө  
100-һаа дээшэ хурьга түлжүүлэе.  
Үшөө 60 гаран бригада түд  
абалгаар, нооһошье  
хайшаалгаар нилээд хайн үрэ  
дүнгүүдые туйлаа.

Зарим аймагуудай хүдөө  
ажахын управленинүүдэй  
начальнигууд, мэргэжэлтэд

хонин ажалые мүртэй тооногүй  
гэхэдэ, яашье алдуугүй. Тэрэн  
дээрэхэ тэндэ хонин ажалай  
хойшоо гаража байһаниинь  
гайхалгүй.

Энэ талаар олон жэшээ,  
баримта бии. Зэдын аймагай  
Бооцын совхоз 7000 хонидтой,  
тэрэ тоодо 4000 эхэ хонидтой  
аад, энэ жэлдэ зуун эхэ хонин  
бүриһөө 27 хурьга абаа. Ивалгын  
аймагай таряашадай  
ажахьнуудай "Оронго"  
нэгэдэлдэ жэл соо зуун эхэ  
хонин бүриһөө (хэдэ гэхэбта?)  
18 хурьга абаа бшуу.

Республикын диалэнхи олон  
ажахьнуудта хонин ажалай  
доройтожо байһан шалтагаанда  
гансаһье дэлгүүрэй харилсаан  
зэмэтэй бэшэ. Үнэндөө, олонхи  
ажахьнуудта хонидые  
нооһонийн шанараар,  
үүлтэрэйн зэргээр илгала,  
отарануудые зүбөөр бүридхэхэ,  
хайн үүлтэрэй хусануудые  
хэрэглэжэ үржүүлхэ гэхэ мэтэ  
заабаринууд оройдоошье  
сахигданагүй.

Һүүлэй хэдэн жэлдэ нооһо  
худалдалгын талаар ехэхэн  
шууяатай байгаа. Тиибэ ябашье  
республикын ажахьнууд мүнөө  
нэн түрүүн хонидойнгоо нооһо  
гүрэндэ яһала худалдажа байна.  
Энэ жэлдэ тэдэнэр 1070 тонно  
(угаагдаһан) нооһо гүрэндэ  
худалдаха хэлсээ баталанхай.

Бүхы дээрэн тошолоон  
хэлэхэдэ, Буряад ороной угай  
заншалта халбари яашье халаха,  
хосорхо ёһогүй.

**В. ПРОЗОРОВСКИЙ.**  
Хүдөө ажахын  
министерствын  
ахмад зоотехник.

## АМ АТ ГҮН, П А Ч И Л С А Т ГҮН

**Хи нюурта.** Гүрэнэй  
и хунгалтые утгуулан.  
аков: хунгалшадтаа  
эхэ юумэн бии". Адууһа  
элбэгтэжээл. С.Бекетов:  
ынь ямар бэ?"  
**Хи нюурта.** Үдэрэй  
анүүд. Б.Доржиева:  
н мянгаар морин дээрэ  
", Агуу Илалтын 50 жэл.  
баев: "Булам нютагай  
нууд".  
**Хи нюурта.** нуралсалай  
жэдые угтуулан.  
нов: "Хамжаһанай аша  
С.Тюлюкин: "Олоной  
бүтэмжэтэй"; Уншаа,  
һэн гүт? "Хайшан гээд  
хүүнэб?"

**5-дахи нюурта.**  
Д.Амоголонов: "Саг соонь  
түлбэри оруулаагүй хаа"; Эдүүр  
энхын булан. С.Доржиев:  
"Үхибүүдтэ анхарал хэрэгтэй";  
Д.Дугаров: "Түрүүшын гуран"  
—  
рассказ.  
**6-дахи нюурта.**  
Инвалидуудай бүхэроссин  
фестиваль. Б.Цыремпилов:  
"Һайн. хайханаар угтаһанай  
баяр". Үнгэтэ юртэсын  
нюусанууд.  
**7-дохи нюурта.** Зуһаландаа  
газарай эдэе ургуулагдада.  
А.Мунгалова: "Зэдэгэнэ тариха  
хаһа"; Тухатай зүбшэлнүүд.  
**8-дахи нюурта.** Монгол дитэ.  
Спорт.

Гүрэнэй Дүүмын хунгалтыг угтуулан

"ҺУНГАГШАДТАА МЭДЭЭСЭХЭ ЮУМЭН БИИ"

Россин Федерациин Гүрэнэй Дүүмын депутатууд августын 1-һээ "зунайнгаа амаралтада гараба" гэжэ үргэн уншагшадта мэдээсэгдэһэн байха. Бидэ мүнөө Гүрэнэй Дүүмын депутат Николай КОНДАКОВТО хандажа, хэдэ хэдэн асуудалнуудта харюусахыень гуйһан байнабди.

Та мүнөө, Николай Яковлевич, амаржа байна гүт? Угы даа! Һунгагшадта уузажа, тэдэнэй урда тоосожо эхилбэб. Республикын бүхы районуудта ошохо хүсэлэнтэйб. Һаяхан Кабанскын район ошохо ерээб, Гүрэнэй Дүүмын бүлэг депутатуудые Хориин районтой танилсуулааб. Улаан-Үдын промышленна предпрятинуудта ошохо, хүдэлмэришэдтэй хоорэлдөөб.

Һунгагшадтай юун тухай хоорэлдэнэ гэшэбтэ? Гүрэнэй Дүүмын хүдэлмэри тухай нэн түрүүн хөөрэхэ хүсэлэн байна. Ушарынь гэхэдэ, Гүрэнэй Дүүмын эрхэ түдөөлэгэнүүд байгша оной декабриин 17-до дүүрэхэ ха юм. Гүрэнэй Дүүмын ажал ябуулгыг хунууд ади бэшээр сэнгалдэг. Заримашуул муушалдаг, нүгөөдүүлэнь магтадаг. Минии һанахада, Гүрэнэй Дүүмэ дунда зэргээр ажаллаа гэхэдэ, алдуу болохогүйл ха. Юундэ нимэ сэгнэлтэ үгэнэбиб гэхэдэ, заримдаа Гүрэнэй Дүүмэ элдэб политическэ партинуудай

гэмээр хоорондоо үгээс ойлголсонгүй, сагаа хооһоор халгаадаг байна бшуу. Гүрэнэй Дүүмэ бүхы дээрээ 300 гаран хуулинуудые баталан абаа. Үшөө 200 хуулийн проект бэлэн болгогдож байнхай. Энэмнай нилээд ехэ гэшэ ааб даа. Би өөрөө Уһанай ба Газарай кодекснуудые баталан абтанһандань сэдхэлээ хананхайб. Зүгөөр Газарай кодекс нэгэдэхэ уншалгаар баталагдаад абтанһаншые һаа, бүхы обществын хүгжэлтэдэ ехэ үүргэ нүлөөтэй байха гэжэ тоолоноб. Манай һанахада, та "Уһанай кодекс" баталан абахада, ехэ оролдолго гаргаа бэшэ гүт? Би Гүрэнэй Дүүмын Байгаали ашаглалгын ба байгааалин нөөсөнүүдэй талаар комитедтэ ородогби, манай комитет Россин Уһанай кодекс баталан абаха ёһотой юм. Комитедэй заседанинууд дээрэ, үнэхөөрөөшые, уһан тухай асуудал зүбөөр шиидхэйн түдөө яһала оролдобо. Уһанай кодексые Гүрэнэй Дүүмэ дахин зүбшэн хэлсэдэ, баталан абаа. Удаань Федерациин Совет тэрэниие баталаа. Мүнөө тус документ Россин Президентдэ эльгээгдэнхэй. Тэрэнэй һүүлээр манай комитедтэ зоний ууха уһан, заһаһанай нөөсөнүүд, ой модон тухай хуулинуудай проектнүүд бэлэн болгогдохо ёһотой. Хүдөө ажахын мелиораци

тухай хуули мүн лэ нэгэдэхэ уншалгаар баталагдан абтааб байна. Тэрэниие Россин Федерациин мелиорациин министрэй орлогшо байһан Н. А. Сухойтой бэлдээ һэмди. Хуули гаргалгын хүдэлмэридэ һаад тойбо татаха юумэн угы гэшэ гүт? Сэхиень хэлэхэдэ, зарим хуулинууд удаан болзор соо бэлдэгдэнэ. Жэшээлхэдэ, Байгал тухай хуули. Тус хуулиие бэлдэжэ эхилһээр нэгэ жэл хахад үнгэрбэ. Тус асуудал Буряад Республикын Арадай Хурада, Эрхүүгүй областиин Хуули гаргалгын суглаан дээрэ зүбшэн хэлсэгдээ һэн. Зүгөөр тус документ баталан абалга "газардаа" байна гэхэдэ, алдуу болохогүй. Россин Президентын Захиргаанай Хуули ёһоной управлени, Гүрэнэй Дүүмын зарим комитедүүд тус хуулийн проектые һайшаанагүй. Нюотагай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын юрэнхы ёһо гуримууд тухай" Хуули Гүрэнэй Дүүмэ баталан абаа. Тиихэдэ Россин олон субъектнүүдтэ иимэ хуули абтанхай. Байгал тухай хуулийн проект Россин Президентын ба Правительствын зүгһөө юундэ һайшаагдабагүй гэшэб? "Байгал тухай" хуули Уһан тухай ба экологидо хабаатгай бусад хуулинуудтай тааралдаха ёһотой гэжэ Россин Президентын Захиргаанай

Хуули ёһоной управлени тоолоно. Тиихэдэ Уһанай кодекс эсэслэн баталагдаагүй байһаар. Гэхэтэй хамта байгааалин тусхай объектнүүд тухай хуули Россин дотор үшөө угы. Тиимһээ "Байгал тухай" хуули баталан абаха хэрэггүй гэжэ тэдэнэр тоолоно. Байгал нуур бүхы дэлхэйн удха шанартай объект бэшэ, харин гансал Россин Федерациин аша тухада хэрэглэгдэхэ ёһотой гэжэ баталагдана. Манай һанахада, Байгал тухай хуули баталан абалгыг хойшолоулжа болохогүй. "Хойшолоулбал хожомдохоби" гэхэн һанал бодол баримталха хэрэгтэй. Бидэ мүнөө энэ талаар идхалгын хүдэлмэри ябуулжа байнабди. Һунгагшадтай, ажалша коллективүүдэй хандалганууд, гуйлтануудаар ямар хүдэлмэри ябуулагдана гэшэб? Һунгагшадтай гуйлтанууд ба хандалгануудта гол анхаралаа хандуулдагби. Бүхы хандалгануудые дүүргэхэ аргагүй юм бээ. Гэбэшэ хүнэй гуйлтануудые дүүргэхэдэ, сэдхэлээ ханадагби. Ямар бэрхшээлнүүдтэй ушардаг гэшэбтэ? Россин Федерациин Правительствата этигэхэгүй гэжэ дуугаа үгэһэн байна. Колхоз, совхозуудые угы хэхэ, таряашад ажахынүүдые байгуулжа, ороноо хүдөө ажахын продукцияр хангаха гэшэ буруу шэглэл ааб даа.

Хүдөөгэй зоний байдалда оруула эрмэлзэл туйлагдаа тоолодогби. Би һаяхан туршалга-үйлэбдори ошооб. Тус ажахыг бидэ шадалтай, алишье та хугжэни ажахы бидэ Совхозой директор мүнөө мүнэ һангай дээрһээ ургаса хуряаха асуудал шадарша болёод бай. Гүрэнэй болохоёо байһан тухай танай һанамы Сэхиень Һунгалтада бэлдэхэдэ Орон доторнай нэгэдэлнүүд бидэ байнхай. Зарим депутата идхалгын хүдэлмэри эхилээ. Та Гүрэнэй депутада болохотнай гүт? Һаяхан "Социал зүб байдал" гэжэ нэгэдэлэй заседани бол заседани дээрэ намай Гүрэнэй Дүүмын кандидатаар дэбжүүлшидхэбэри абтаба найдабарийн туй баясхалан хургөө, на харюулхын түдөө ор

Адууһа малда-элбэг тэжээл

ШАНАРЫНЬ ЯМАР БЭ?

Байгша оной августын 10-най шалгалтын дүнгөөр

Гансашы элбэг ехэ тэжээл нөөсөлжэ абаха бэшэ, тэрэниие һайн шанартайгаар бэлэдхэхэ гэшэ баһал ехэхэн удха шанартай. Хээрн сабшалангай ногооной, таримал ургамалуудай эгээл шэмэ шүүһэ элбэгтэй, түдэг ургажа байхада сабшажа, хура бороодо угаалгангүй, үлүү гаратар, суур болотор хатаангүй хуряажа абахадал эрхим шанартай тэжээл бэлэдхэгдэдэг. Энэнтэй хамта үбһэ хуряаха, сенаж, силос дарахадаа түрүү технологи, тааруу һайн онол аргуудые хэрэглэһэнһээ, бүхы тэжээлы зүбөөр хадагалһанһаа баһал-тэрэнэй шанар сэхэ дулдыдаха байна. Эгээл эндэ хүдэлжэ байһан хүнүүдые гансашы ехэ тэжээл нөөсөлжэ абаһанайн түдөө бэшэ, мүн тэрэниие һайн шанартайгаар бэлэдхэһэн, хадагалһанайн түдөө хүсэд урмашуула, ажалайн түдөөһые һайнаар үгэхэ хэрэгтэйн элитэ. Тэжээлэй гол шанар юугээрээ тодорхойлогдоноб? Нэн түрүүн протеин болон бусад шэмэтэй бодосуудаар элбэг, ногообтор тэжээл лэ һайн шанартай гэжэ тоологдодог. Жэшэнь, сабшагдаһан үбһэн наранда дан удаан хэбтүүлэгдэжэ, үлүү ехээр хатаагдангүй, ногооной набша намаа, сэсэгэйн хуу бутаржа унаагүй байгаал һаа, протейниин ехэ байха. Тиимһээ эндэ таатай технологи, машина техникэ зүбөөр хэрэглэжэ, үбһээ богони болзорто хуряажа, һайнаар һуриһэн, тусхай тюгүүд болон рулонууд болгон багсаалад, сарай, һарабша, малай байранууд соошые хадагалһан ажахынууд лэ эрхим шанартай тэжээл нөөсөлжэ шададаг. Эдэ бүгэдэе хараада абажа, энэ жэлдэшые Буряад Республикын Правительствын, Хүдөө ажахын болон эдэе хоолой министрствын даабаряар манай агрохимийн албанай Буряадай гүрэнэй станци, мүн Кабанскын аймагай агрохимлаборатори республика соо бэлэдхэгдэһэн

үбһэ тэжээлэй шанарые наринаар шалгаха, тэрээндэнь тодорхой сэгнэлтэ үгэхэ юм. Һайшаг манай станциин хүдэлмэрилэгшэд Ивалгын аймагай ажахынуудаар ябажа, домогдоод байһан һүри бүхэнһөө үбһэ абажа шалгаа. Мүн нүхэнүүдтэ хэгдэжэ дарагдаһан сенаж, силосэй шэмэ, шанарые шалгахаар образецнүүдые абаһан байна. Бүхы дээрэнь тобшоор хэлэхэдэ, энэ аймагта даб дээрэ бэлэдхэгдэһэн тэжээлэй, илангаяа сенаж, силосэй шанар үшөө муушаг гэжэ тодорчулагдаа. Нэн түрүүн нүхэ, траншейнүүдэй сэбэрлэгдээгүй, урид бэлэдхэгдээгүй дээрһээ тэжээлэйнь шанар муудана. Тэрэшэлэн Загарайн, Мухар-Шэбэрэй, Тарбагатайн, Прибайкалийн, Баргажанай, Кабанскын аймагуудай олохон ажахынуудай бэлэдхэгдэһэн үбһэнэй шанар манай станциин лабораторидо шалгадаа. Шалгалтын түрүүшын дүнгүүдые харахада, олонхи аймагуудта абтанһан үбһэнэйн 50 процентнь I классай, 42 процентнь II классай, 6 процент III классай болоно гэжэ тодорчулагдаа. Мүнөө дээрээ Загарайн аймагай ажахынуудта малай тэжээл, илангаяа үбһэ һайн шанартайгаар абаха хэрэгтэ яһала бага бэшэ анхарал хандуулагдана гэхээр. Эндэ шалгажа үзэхэдэ, ехэнхи үбһэниин шанараараа I классай болоно. Мүн Ивалгын аймагай зарим ажахынууд үбһээ һайн шанартайгаар абаха гэжэ оролдоно. Энэ үедэ үбһэ хуряалгын түдэг дундаа ябуулагдажа, сенаж, силос даралгын һая эхилжэ байхада бүхы тэжээлые һайн шанартайгаар бэлэдхэхэ хэрэгтэ жиирэй үбһэшэдһөө, механизаторнуудһаа эхилээд, звенонууды дагшад, ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэд хүрэтэрөө булта үдэр бүри һаналаа татажа, оролдохо зэрэгтэй. Энэһээ малай ерэхэ үбэлжэлгын хуби заяан нилээд дулдыдаха ха юм. С.БЕКЕТОВ, Агрохимийн албанай Буряадай гүрэнэй станциин директор.

ОРОН ДОТОРОЙ БАЙДАЛҺАА ШЭНЭ ЯНЗЫН НАЙМААН ДАН ОЛООР...

Олын хэрэг эрхилэлгын шэнэ янза Москва бии болобо. Юуб гэхэдэ, Комсомолой талмай дээрэ бүлэг хүбүүд тэндэхи үй түмэн борбилогнууды бодод гулабхаанууды баряад, тэдэнэйнгээ мяха эндээл худалдана. Тус мяха хэжэ, чебурегүүдые, пирожкинуудые шанадаг зон энэл талмай дээрэ чебурегүүдэ болоод пирожкинуудаа элбэгээр худалдана...

Хизарлагдан харюусалгатай "Ариг Ус" ательегэй оёдолшод хүн зондо мэдээжэ болоһой. Эндэ элдэб арһаар үблээй дэглнүүдые гоё һайханаар бүтээдэг юм. Захилшад арһандэглнүүдые энэ ательедэ оюулха, заһуулаха ауратай. ЗУРАГ ДЭЭРЭ: оёдолы цех соо. В. МАТВИЕВСКИЙН фото.

Table with 4 columns: Аймагууд, ажахынууд; Шалгалдан үбһэн (тонноор); Тэрэнэйн шанар классараа (тонноор) with sub-columns I, II, III. Rows include ИВАЛГЫН, ЗАГАРАЙН, МУХАР-ШЭБЭРЭЙ, КАБАНСКИЙН.



Үдэрэй үзэгдэлнүүд

ТУРБАН МЯНГААР  
ОРИНДО МОРДЫТ!

Тиймээхэ түргэн зуурын фото-зураг хэжэ "Полароидоор" буулгажа, тэрэ доронь худалданабди. Тэдэ пленконууднай мүнөө дууһан. Тийхэдэ энэ яһаа томоохон, үнгэтэ 3 фото-зураг 16 мянгата болохо. Мүнөө фото-зурагаа абхуулхадатнай, үглөөдэр тэдэнэйнгээ бэлэн болоод байхадань абахат", — гэжэ тэрэ хүнүүдтэ ойлгуулна.

"Эндэ олоһон мүнгээ өөртөө абана гүт?" — гэхэдэмни, "Үгы ааб даа, бидэшнэ "Сибирячка" фотосалоной ажалшад гэжээбди. Харагты, энэ оорынгөө фотосалоной квитанци үгэнэбди", — гэжэ байжа тэрэмни ойлгуулба.

Нөөл хайратай, хуушаржа муудашанан, тоондоо дарагдашанан нэгэ томо, хангиархан шлэнтэй мисгэй, ("Кот в сапогах") тийхэдэ нохой юм гү, али баабгай юм гү, хүсэд хайн танихааршые бэни болоһон нааданхайн илюшевэ амитад хэндэрыше хэрэггүй юумэн мэтээр фонтанай захадта табигданхай байжа юм.

Иимэ зүдэрүү нааданхай амитадай хажууда үхибүүд байлаа фото-зурага абхуулангүй. Харин забхарлаалай үедэ газара гараһан циркын артистнуудтай, илангаяа удав могойтой, баахалдайтай, клоунтой сүг хүүгэд дуратайгаар фото-зурагаа абхуулхаяа зогсоно хэбэртэй.

Тэдэнэр (циркын артистнар) ооһэдөө "Полароидоор" зураг сохижо, эхэ үнэтэйгөөр хүүгэдэй гэртэхиндэ худалдана. Ингэд гэхэдээ, үнөөхи "Сибирячкымнай" фотографула халашана хэбэртэй.

Юуб гэхэдэ, үнгэрхэдөө газетыншые фото-корреспондентындүтэлхэдэ, "бү сохиты, маанадай фото-зураг бү абагты", — гэжэ байжа циркын артистнууд зандарна, нюргаараа хараад байна. Аягүй гээшэнь?!

Ингэд эрэхэдээ, эдэмнай гансал ооһэдтөө мүнгэ сохихоёо ханаһан зон байба ха юм даа. Хайшан гэхэбши, дэлгүүрэй үе саг хадаа дэлгүүрэй үе саг ха юм. Хаанашые мүүрысоон бии, үрдиһэнийнь үрдээд лэ байна бшуу.

Ажалаашые хэжэ байһан, тэдэнэй (циркынхидэй) ажалые олоңдо мэдээсэжэ байһан фотокорреспондентыншые фото хэжэ аргагүй байгаа. Иимэл һонин сэг болоод байна. Бүхи юумэн мүнгэтэ. Үнгэрхэдөө, газара амитадтаяа байһан циркыншые артистнарай фото-зураг абахын аргагүй саг болоо.

Б. ДОРЖИЕВА.



АГУУ ИЛАЛТЫН  
50 ЖЭЛ



БУЛАМ НЮТАГАЙ БААТАРНУУД

Аяар 50 жэлэй туршада манай арад зон дайн дажар гэгшые үзэнгүгөөр, сэнхир сэлмэг огторгой доро амгалан тэнюун ажаһуужа байна. Үнгэрһэн эдэ олон жэлнүүдтэ элдэб үйлэр хэрэгүүд болоо юм бээ. Зүгөөр хүн түрэлтэндэ эгээл харша, аймшагтай аюул — дайн нэгтэшшые хүжэрөөгүй хайтай. Үшөө эдышые, бүри олоншые жэлнүүдтэ шуната дайн гээшые үзэн, мэдэнгүйгөөр улад зомнай хууһай даа...

Иимэрхүүгээр бодомжолһон үндэр наһатай хүгшэнэй уршалаатаһан нюур шарайе алдангүй ажалланаб.

— Би өөрөө мүнөө 80 наһатайб, 1915 оной хүм, — гэн, энэ хүгшэн — Шопхоева Дулма-Ханда Цыденовна саашань хөөрәнэ. — Минии аханар — Цэрэн-Дондок Базар-Ханда хоёр Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайһаа бусагүй хэн. Тийхэдэ нүхэрни — Жамсаранов Нимбуу мэндэ бусаһан аад, хожомын наһа бараһан юм.

Нимбуу Эрдынеевич аяар 1948 ондо табигдажа эрхэн юм. Бэшгэшые бэшхэхгүй, өөрөө бөөрээ үгыл хадаа үгы. Амиды юм гү, алууланхай гү — мэдэхэ юумэн үгы. Юрэдөө, зобогдоо хэн даа. Тийгэжэ байгараа, 1947 оной хабар бөөрээ орожо эрээб гэжээ. Би тэрэ үедэ колхозой адуу харадаг байгааб. Тэдэ бии болоходоо, миин богони болзортой табилгада эрээб гэжэ мэдүүлһэн юм. Дайсанай наңдааһан хото, хууринуудые бодхоолсодог байгаа хэн гээбди.

Манай колхозой ноёд "табюулхабди" гэжэ нүхэрныемни найдуулаад, Хөриһөө тракторай тоһо, түлишэ, мори тэргээр шэрүүдгэ болобо. Зүгөөр гэгшэ сэрэгшэнь саарһан эрээ хэн. Болзор соогоо бусагүй хадаа сүүдүүлхэ хэбэртэй болобол даа. Колхозоймнай парторг Дамбаев Даба Дубчинович ушар шалтагааниинь ойлгуулаһан саарһа барюулаад ябуулаа хэн. Хожомын Нимбуу хэлэхэдээ, "Тэрэ саарһанай туһаар мэндэ гарасадаа хүм", — гэжэ хөөрэдэг бэлэй. Нүхэрни 1964 ондо наһа бараһан юм даа.

Ахамни — Цэрэн-Дондок 1907 оной һэц даа. Харин Базар-Ханда ахамни 1909 ондо түрэнһэн байгаа. Цэрэн-Дондок колхоздоо таряан ажалай бригадираар хүдэлжэ байһан юм. Харин Базар-Хандамнай тракторшан болоһон байгаа.

Дайнай эхилхэдэ, эдэ хоёр шухала хүдэлмэридэ ябадаг хэн хойноо гансата албандта татагдаагүй бэлэй. Тийхэ сагта "бронь" гээд, мэргэжэлтэдые орхидог хэн. Дайн сэрэгэй улам хүжэрхэлөөр, 1942 ондо Цэрэн-Дондок сэрэгтэ абгаа бэлэй. Хойто жэлын Базар-Хандыемнай наһа татаһан юм.

Цэрэн-Дондок айл болоһон аад, халаа хэн. Базар-Ханда гэрлэнхэй юм хэн. Цэрэнэй Норжима гэжэ хамгатай, 3 үхибүүтэй болоһон байгаа. Аюул тодхор, үбшэ хабшан амыараа ганса ябадаггүй гэлсэдэг. 1943 ондо Норжима мордошоһон юм. Иигэжэ би гар дээрээ аяар 4 үхибүүтэй эхэнэр үлөө бэлэйб даа. Тийхэдэ эхэ, эсэгэмни наһатай болонхой хэн. Үргүүлхэ туйлдаа хүрэнхэй. Эсэгэмни хараа муутай байгаа. Нилээн хүшэр лэ жэлнүүд хэн даа. Туйлажал гараа хэн хаб даа!

Ахынгаа басага Сангажабай Сэндэмдэ үхибүү хэхыень үгэбэб. Тийхэдэ Бата-Цэрэн гэжэ хүбүүн Улаан-Одоңдо хуудга Арбаан-Цэрэнэй эсэгийн ахатанда үргүүлхэ хэм. Малаханов Бата-Цэрэн Базархануевич гэгшэ нэрэ обогтой болоһон хүбүүмнай хожомын хамга абажа, 3 хүбүүтэй болоо. Тэдэн мүнөө ехэнүүд, өөһэдөө гэр бүлгэтэй юм. Мүнөө тэрэ хүбүүнтээ мэдэлсэдэг, ябалсадаг зомди.

Иигэдэ лэ 2 үхибүүдтээ үлэбэб. Дайнай хүүдээр, 1947 ондо эжымни наһа бараһан юм. Нюдэ муутай эсэгээ үргэжэ, бага наһатай хүбүүдэ хаража, шадаха зэргээрээ амидардаг хэмди даа.

Нэгэтэ зун колхозой ноёд адуудаа: — Үбһэндэ гархагүй, юутээ гэртээ шэбээтэд хуулаабши? — гэхэ мэтээр ганиралдаа хэн.

— Тээд эдэнээ орхёод, хайшан гээд ябахэ болоноби? — гэн, мэгдээ хэн бээб.

— Хүдэлмэридэ гараагүй байгаа хаашни, сүүдлэхэбди, — гээ хэн.

Айхабтар хатуу, шанга саг хэн гүб даа. Хайшан гэхэбши, үбһэндэ гараха баатай болобоб. Эхэ хүбүүн Солбомни хургуулиин хэн. Тэдэни таряанда намнадаг байгаа. Арбаад хонорд байхадамни, колхозой түбһөө Намсарайн Цэдэн-Доржо эрэхэдээ: — Хүбүүнши уһанда орожо үхэшоо, — гэбэл даа. Ай, зайлуул! Эдижэ хууһан забаруухамни хоолойдомни байшаба.

Дайнай газарһаа бэшгүүд хомор, үсөөн эрэдэг хэн ха. Дайсангай туладажа ябахад, ямар сүлөө байха хэм даа? Эхэ ахамни Берлин шадар алуулаа юм гэжэ дуудлаа хэн...

Ахаларайнгаа, өөрынгөө бага наһан тухай хөөрөжэ үгэхыень гуйбаб.

— Буряад зоной үхибүүдэй балшар наһан тэрэ үедэ адирхуугаар лэ үнгэрдэг байгаа бэшэ аал даа? — гэжэ хүгшэн үргэлжэлүүлнэ. — Үмсынгөө малай бэлшээрин түхээрэн соол гүйдэхөөр ябатарнай, үхибүүн наһамнай үнгэршэлэй.

Минии багада хүлгөөтэй саг тохёолдоо. Граждан дайн боложо байгаа гүб даа. Энээгүүрнайшые бага Капель, Семёнов гэлдээд, урагша, хойшоо хазаар моритой зон гүйлгэлдэдэг болоһон юм. Манайхин Үдын урда бээдэ хуудга хэмди. Буряад зоние балай алажа, сохижо доромжодоггүй хэн. Хооллоо наа, хооллоод лэ арилдаг бэлэй. Зүгөөр адуу мори абаадаг хэн гээбди. Буряад хүбүүдые сэрэгтэ балай татахаяа ханадаггүй байгаа. Тийгэбэшше хорёод тойрон наһанай хүбүүд ойдо гаража, хородог юм хэн. Хада, ойдоо буужа, манайда сайлаха үгэхөө намайе газара харуулшанаар табидаг байгаа. Би тийхэдэ 4-5 хүрээжэ ябааб.

— Моритой зон харагдаба, — гэхэлээрнил, сайлажа хууһан хүбүүд шугы бургааһан тээшэ маргааһаар гүйдэнхээ. Солондон, Цэрэмпэл болоод бусад хүбүүд ябадаг хэн ха даа. Хожомын Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайһаа бусагүй юм...

Дулма-Ханда Цыденовна Шопхоева хүбүүнэйнгээ — Доржи Нимбуевичай гэр бүлэдэ үргүүлжэ, мүнөө үндэр наһа наһаалаад, амгалан жаргажа хуудга юм.

Хүбүүтэниинь арбан хоёр үхи хүүгэдые тэнжээжэ, тэдэн булта үе дээрээ үндэжэ, борбо дээрэ бордойжо ябанхай. Тиин бэринь — Анна Намдыковна "Эхэ-Герой" гэгшэ солото нэрэ зэргэдэ хүртэнхэй юм.

Доржи Нимбуевич Жамсаранов олон жэлэй туршада Буламдаа, хүүдэнь Баруун-Хасууртай нютагта совхозой отделе́ние эрхилгшээр амжалта ехэтэйгээр хүдэлһэн байна. Хоёр-нэгэн модоной урғанан газарта хожомын шуты, түлэ шуулажа байдаг. Ошонон жэл бүхэниие тослоһоор, шэнээр сахарилан бүдүүжэдэг модон мэтэ зоной уг унги жэлхээ жэлдэ олон боложо байдаг. Тийхэдээ шэнэ үсын зон уг гарбалаа, үбгэ эсэгэнээрэ мартангудай, нарыар ханажа ябахые оролдодог гэжээ. Тийгэнгүй яахаб даа?..

Д. ДАМБАЕВ, журналист.



ЗУРАГ ДЭЭРЭ: фонтанай фотографттой.

ДЭМЫ  
НЭРЛЭДЭГГҮЙ  
ЭНОТОЙ  
1969 оной март соо гүрэнэй хилэ хамгаалжа наһа бараһан Советскэ Союзай Герой Демократ Владимирович Леоновой угсаатанай дүрбэн үөнэ хилын харуулаһад байгаа. Тиймээхэ Архангелск хотын районуудай нэгэн болохо Коломбалада байдаг түрэлхидэйнь гэрые нютагаархидын "застава" гээд дэмы нэрлэдэггүй байгаа ёһотой.

Валентин Пикулийн "Океанский патруль" гэжэ хоёр номһоо бүридэһэн романай гол геройнуудай нэгэн болохо тагнуулаһан-лейтенант Ярцевай прототип боложо үгэһэн хүн Советскэ Союзай Герой Михаил Иванович Филип байгаа.

Тэрэ Коломно хотодо түрэнһэн юм. 1962 ондо Совет Армиһаа табидаа. Тийхэдээ подполковник зэргэтэй байгаа. 1970 ондо наһа бараа хэн.

("Шиг и меч" һонинһоо).

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

НУРАЛСАЛАЙ ШЭНЭ ЖЭЛЫЕ УГТУУЛАН

# ХАМЖАНАЙ АША ТУНААР

(Захаамнай аймагай Утаатын  
хуралсалай-социальна комплекс тухай)

Улаан-Үдэһөө 500 километртэ, Захааминһаа 90 километр зайда, Түнхэнэй аймагай байгуулан хильн хажууда Утаата хуурин оршодог юм. Хэды холошье хаа, энэ тосхон болбосон түхэлтэй болонхой. Эндэ дунда хургуули, медпункт, соёлой байшан бии.

Эндэ ажаһууштадай олонхинь бараг хайн гэртэйнүүд. Тийхэдэ магазин, хэлхэ холбооной таһаг гэхэ мэтэ тоологдоно. Гэхэтэй хамта реформо бэлүүлгын хүндэ хүшэр үедэ эрдэм хуралсалай, соёлой болон элүүрые хамгаалгын эмхинүүдтэ шийдхэгдээгүй, орёо хүндэ асуудалнууд олошороо.

Үүлэй 10-15 жэл соо юрэнхы хургуулгай хамта хүүгэдэй саад, хүүгэдэй болон эдиршүүдэй зохёохы ажалай байшангай (Пионернүүдэй байшан) филиал мүн хүүгэдэй спортын хургуулийн филиал аша туһатай ажал ябуулаа. Эдэ филиалнуудай, соёлой байшангай кружогууд болон секцинуудтэ зуутаад үхибүүд хабаадана. Иигэжэ дүрбэн тэгшэ хүмүүжэл абана гэжэ онсолхоор.

Зүгөөр үүлэй үедэ кружогуудай болон секцинуудэй тоо үсөөрүүлгэдэ, мүнэггүй боложо, тусхай мэргэжэлтэдэй салин үгы болгодоо. Юмэнэй муудахада, хэһэн ехэ ажалаа сэгнэжэ эхиэдэгбди. Хэды тийгэбэшье, бааза бии болгодоо, нютаг бүхэндэ дээдэ хургуулгай мэргэжэлтэд бии болоо. Эдэ хадаа эрдэм, хуралсалай соёлой болон хүдөө ажахын хүдэлмэрилгэдэ болон.

Салин үгтэхэ гээшэ хэсүү болоо. Тэрэшэлэн дулаасуулгын системэдэ, электрын гэрэлээр, заһабаридаг, хургуулийн хэрэгсэлнүүдээр хангалгада, Захаамнай аймагай түбхотэ ошолгодо мүнгэ һомолхо гээшэ бэрхэтэй болонхой.

Тиймэһээ бага багааршье хаань (хубьяаршье), эдэ эмхи бүхэнийе районойнгоо түбүүдтэй холбоотойгоор үлөөхэ хэрэгтэй. Өөрын тусхай үүргэ бэлүүлгэ аргатай, аймагай түбһөө үзэл бодолой, методическа талаһаа туһаламжа абана ха юм.

Харин ами амяараа бөө хараад байха гээшэ хүшэр хүндэ. Яалтайб, иигээд байхада?

Энээнһээ уламжалан, Утаатад хуралсалай-социальна комплекс байгуулха тухай бодол, һанамжа Захаамнай аймагай захиргаанда бии болонхой, хэлсэгдэнэн байна. Энэ хадаа юун бэ гэхэдэ, хургуули, аймагай филиалууд, соёлой байшан, хүдөөгэй библиотекэ, медпункт нэгэдэжэ, нэгэ нийтэ болохо ёһотой.

Тус комплексын гол тааралдуулгын (координационно) түбэй үүргэ хургуулида даалгагдаха. Тэрэнэй директортэ энэ комплексын байгуулалта, ажал ябуулгын түлөө ехэ харюусалга даалгагдаха ёһотой болоно. Харин ажалай ябаса,

шанарай түлөө аймагай эмхинүүд харюусаха зэргэтэй.

Энэ комплекс байгуулхадаа, гансашье ажахые хамгаалгын, дэмжэлгын түлөө бэшэ, харин нэгэ нийтэ хамтын үүргэ бэлүүлэн, социальна, олоной аша туһада зориулагдаһан эрдэм хуралсалай, соёлой, хүмүүжүүлгын, оюун ухаанай, элүүржүүлгын ажал ябуулга гол шухала болохо зэргэтэй.

Гэхэтэй хамта элдэб ондоо мэдэлдэ байһан эмхинүүд хэн хойноо өөһэдынгөө бөө даанхай байдал алдаха дурегүй, бөө бзетэеэ таарахагүй байһанаа зариман мэдүүлээдшье туршаа. Гэбэшье тэдэнийе харилсаата ажал, хамтын ажал хэрэг нэгдүүдбэ.

Гэхэтэй хамта элдэб ондоо мэдэлдэ байһан эмхинүүд хэн хойноо өөһэдынгөө бөө даанхай байдал алдаха дурегүй, бөө бзетэеэ таарахагүй байһанаа зариман мэдүүлээдшье туршаа. Гэбэшье тэдэнийе харилсаата ажал, хамтын ажал хэрэг нэгдүүдбэ.

Энэ нэгдэлэй аша туһаар харилсаата ажалай баян арга боломжонууд элирхэйлэгдэ. Гэхэшлэн гансал оюун бодолой, эмхидхэлэй талаар нэгдэнэн ушар хүсэд хайн үндэнгүй байна. Энээнийе ойлгоһон Утаатын юрэнхы хургуулийн коллектив Захаамнай аймагай эрдэм хуралсалай захиргаантай хамта аймагайнгаа бусад эмхинүүдэй, албан зургаануудай хүтэлбэрилгэдтэй тааралдуулан, эмхи бүхэнэй бэлүүлгэ тусхай бодомжо, дүрим, устав болон программа (тус комплексдо хабаатай) бэлдэнэн юм.

Гол үзэл бодолнуудын иимэ:  
- Мүнөө үедэ хүдэлжэ байһан, мүн үхибүүдэй дуратайгаар ябадаг кружогууд, секцинуудые үлөөхэ. Илангаяа хургуулийн бэлэдхэлые гүнзэгыруулдэг, туһалдаг кружогуудта, секцинуудтэ анхарал хандуулха;

- ажалай, хүдөөдэ ажаһууха, ажалаа, эрдэм хуралсалай бэлэдхэлдэ туһалха үүргэтэй шэнэ нэгдэлнүүдые байгуулаха. Нэн түрүүн түрэл нютагайнгаа материална болон оюун ухаанай соёлдо түшгэлүүлгэ шухала;

- хэшээлнүүдтэ, мүн хүүгэдэй саадта, филиалануудта, соёлой байшанда, библиотекэдэ болон медпунктда болоһон хэмжээ ябуулануудта эрдэм хуралсалай, эрдэмэй арга боломжонуудые үргэдэхэ. Энээнэй үндэнэн дээрэ оюун ухаанай талаар баяжуулгын үрэгдүүлгэ туйлаха шухала.

1991-1995 онуудта Утаатын дунда хургуулида "Ехэ заншал" гэнэн тусхай программаар бүхы классуудта һонирхолтой ажал ябуулагдаа. Тус хургуулийн коллектив баян дүршэлтэй болонхой, энээнһээ уламжалан, 1994 оной май нара соо "Модель национальной бурятской школы" гэнэн төмээр аймагай бүхы хургуулинуудай хүтэлбэрилгэдтэй районно семинар үнэргэгдөө хэн.

Туйлаһан үрэгдүүлгэ, амжалтатай ажалые хараад байхада, комплекс байгуулха үүргэлые дэмжэлгэ, бодото бэлүүлгэ ехэ туһатай байха бээ гэжэ найдагдана. Энэ шэнэ эмхиине - комплексые шадамар бэрхэ багша, директор Ирина Цыреновна Бадрмаевагай хүтэлбэрилхэ байһаниинь ехэ удхатай, урматай байна.

Аймагай таһагууд, Захаамнай захиргаан, мүнөө үедэ олон эмхидхэлэй асуудалнуудые шийдхэжэ байна. Тиймэһээ ажабайдалнай гансашье дээрэһээ захиралгаар үргэлжэлэнгүй, харин нютаг нютагай хамтын шийдхэбэрээр бодото дээрээ хамжаһанай ашаар аша туһатай ажалай мүнөө ябуулагдажа байһаниинь ехэ удха шанартай.

Геннадий МОЛОНОВ,  
Буряадай гүрэнэй багшанарай институтдай профессор.

Уншаа, дуулаа хэн гүт?

## ХАЙШАН ГЭЭД ХҮМҮҮЖҮҮЛХЭБ?

Испанка Торрес 41 наһатай юм. Туристическэ фирмын агентээр хүдэлдэг тэрэ 20 жэлэй саана буддын шажанда орон юм. Мүнөө хүбүүнэйнгээ түлөө тон ехээр ханаагаа зобоно. 10 наһатай Озелын мүнөө түгэд ламанарта хүмүүжүүлэгдэнэ. Зүгөөр Торрес хүбүүнэйнгээ хүмүүжэлгэдэ эдэ бэрхэтэй гээр хабаадалсахые эрмэлзэнэ бшуу.

"Озел лама гү, али бэшэ гү—намда хамаагүй. Зүгөөр тэрэндэ эхэ хэрэгтэй ха юм.

Санаартан тэрэнийемни дан ехээр эрхэлүүлнэ. Үгэдууласагүй болохоһоо гадна эгшэ, дүүнэртээ муугаар хандадаг болоно бшуу. Үнэн дээрээ багахан Будда бэшэ, харин багахан тиран болохоёо ханана" —гээд Торрес өөрөө онсолно.

Озел—Торресай найман үхибүүдэй табадахинь юм. Тэрэнэй 14 наһатай болоод байхадань, буддистнуудай ударидагша Далай лама

Озелые Панчен-ламын хубилгаан гэжэ соносхоһон байна. Панчен-лама 1984 ондо Калифорнида наһа бараа бэлэй. Тийгэжэ Озелые ламанарай хүмүүжүүлгэдэ үгэхые Торрес зүбшөөгөө. Түрүүн бусад үхибүүдэе абаад, Энэдхэг ошоо хэн. Энэдхэгтэ дадажа ядаад, Торрес үхибүүдтээ Испанияа бусаха баатай болоо. Харин Озел тэндээ үлөө нааб даа.

Озелай эсэгэ баһа испанец юм. Зүгөөр эхэн тэрээнһээ һаланхай. Эсэгэнь Озелай лама болоходонь балай арсангүй. Эхэн лэ хүбүүмни ехэнхи сагаа гэртэ үнэргэг, эгшэ, дүүнэртээ харилсаг гээд хүсэнэ бшуу.

Санаартан хүбүүндээ орохыень зүбшөөбэшье, Баруун зүгэй урда үшөөл бөө барижа шадахагүй байна гээд Озелые тоолоно.

Хоёр жэлэй саана энэ арсалдаан эхиен абаа. Баруун зүгэй буддистнууд Энэдхэгээр ябаад ерэхэдэ,

гансаардаһандаа Озел ходо бархирна гээд эхэдэн дуулаһан байгаа. Хүбүүнэй Испанида байха болзорые богони болгохо шийдхэбэри санаартанай абахадань, Торрес Энэдхэг ошоод, хүбүүгээ абаад бусаа хэн. Тэрэндэн бэрхэшлэнүүд олон ушарна. Үхибүүдтэй наадахадань, корольдо хандаһанда бэшэ байна, эгшэ, дүүнэртэээ зохидоор харилсажа шаданагүй.

Озелай эсэгэтэй санаартан үгээ ойлголсожо шадаба. Тэрэ Энэдхэгэй урда зүгтэй нэгэ хүмэдэ хүбүүнтээ байлсахаб гээд зүбшөөгөө. Харин Торрес жэл бүхэндэ хүбүүндээ нэгэ нарын болзороор ерэжэ байдаг. Санаартан хайн ханаа гаргажа, Испаниһаа ерэнэн багша байлсажа, хүбүүе испан хэлэндэ хургаг гээд зүбшөөһөн байха юм. Гадна түрэл оронойнь түүхэ болон соёл тухай мэдэсэ үгэхэ байна.

"За рубежом" һонинһоо абтаба).

## ОЛОНОЙ ХЭРЭГ БҮТЭМЖЭТЭЙ

Сентябриин 1 болотор тоотойхон үдэрнүүд үлэбэ. Илангаяа мүнөө үедэ мүнгэнэй талаар шахардуу байдалда оробошье, багшанар хуралсалай шэнэ жэлдэ хургуулинуудаа бэлэн болгохо гэжэ зунай амаралтын үедэ оролдоо.

Жэшээлхэдэ, аймаг дотор Тарбагатайн, Дээдэ-Жэрэмэй, Хандагатайн хургуулинууд хүүгэдтэ үүдээс элихээр бэлэн болонхой. Зүгөөр зарим хургуулинуудта кадрнууд, дулаасуулгын системые заһабарилга тухай асуудалнууд шийдхэгдээгүй байһаар.

Шалуутын холимог тэжээлэй заводой хуурида энэ талаар илангаяа хүшэр байдал тохёолдонхой. Ушарын гэхэдэ, өөрын хургуулигүй хэн тула эндэхи хүүгэд ондоо тээ хураха баатай байһан юм. Харин энэ хууриная хургуулине барилга турбадахы жэлээ үргэлжэлнэ.

Хоёр дабхар байшан үнэргэгшэ жэлдэ ашагалгада тушаагдаха байһан аад, барилгашадые ондоо тээшэн эльгээһэн ушарһаа хүдэлмэри зогсоогдоһон юм. Тийн энэ байдалые хараада абажа, Шалуутын холимог тэжээлэй заводой дирекци өөрынгөө хүсөөр сентябриин 1 болотор барилгын хүдэлмэри дүүргэхэ гэжэ шийдээ.

Шэнэ мэргэжэл шудалжа эхилхэдэ, түрүүшээр хэды хүндэ байдаг бэ. Энээнийе хүн бүхэн ойлгоо юм бээ. Би бүхы наһаараа столярна мастерскойдо ажаллааб. Тийгэбэшье заводые хүтэлбэрилэгшэдэй иимэ харюусалгатай хэрэг даалгахада, арсаха аргам үгы байгаа. Теэд гансашье би бэшэ, заводой бусад хүдэлмэришэд барилгадээр мүн лэ өөрынгөө шадаха юумэ хэнэ. Даншье богони болзор үтөө гэжэ тэмдэглэлтэй. Июль нараһаа бэшэ, хабарһаа эхилээ ха, бидэ хүсэд үрдихэ байгаабди.

Заводой хүдэлмэришэн бүхэн ажалай саһаа гадуур үшөө 3 үдэр барилга дээрэ хүдэлхэ ёһотой. Предприяи дээрэ ажаладаггүйшье хаа,

хургуулийн наһанай хүүгэд түрэлхид, багшанар эдэбхитэйгээр хабаадалса. Нэгэ үгөөр хэлээ хаа, хэрэгтэй урагшатай ябана. Мүнөө кабинет бэлэн болгодог гэжэ барилгын шийдхэгдэнэ. Бригадын хүтэлбэрилэгшэ В. Е. Бурман дорюунаар хөөрэнэ. Предприятимнай тимэшье бэлэжэ юм. Тийбэ яабарилгын материалнуудые энэ янзаар олонобди. Сонхын рамануудые олоно бэрхэтэй байба. Заводой мүнөө түмэршэ дархан С. Кондинский түмэрөө өөрөө 300 барилга дархалаа. Иигэжэ арга хурган олөхые оролдонобди.

Прорабай хэлээшье тоолоно абан, заводой хургуулины хүдэлмэришэн, мүнөө үшукатурнуудай зөвлөһүн хүтэлбэрилэгшэ В. И. Лизунов үргэлжэлүүлнэ:

- Заводойхидай хургуули барилгые өөһэдынгөө хүтэлбэрлэхэ гэнэн шийдхэгдэ. Абуурга хэһэн шийдхэгдэ, абаһандань, бидэ, туралда баяртайбди. Мишии 2 багша баһал хургуулида ябадаг юм. Ондоо хууриин ошолго байхадань, ехэ ханаа зобортой хэн.

Холимог тэжээлэй заводой ахамол инженер Г. С. Поляцкий мэдүүлхээр, бэрхэшлэнүүд үшөөл олон. Нютагай захиргаан аймагай эрдэм хуралсалай гэхэ мэтын эмхинүүд барилга оройдооһье ханаа табилтэ. Багаханшье хаа, дэмжэлгэ үзүүлээ хаань, бүришье урчин байха хэн ха.

Мүн "санитарно-эпидемиологическа станци" түймэрэй аюулһаа хамгаалха аймагай архитекторэй албаншэнэ хургуулида анханамтай хандуулха зэргэтэй гэшин.

Хургуулийн хаһын эмитэ үсөөн үдэр үлэбэ. Тийгэжэ бүри эршэмтэйгээр ажаллаа шухала, гэн, инженерийн ханаагаа зобоһон мэдүүлхэдэнь, тэрэний ойлгохоор хэн.

С. ТЮЛЮКИН,  
Тарбагатайн аймаг.

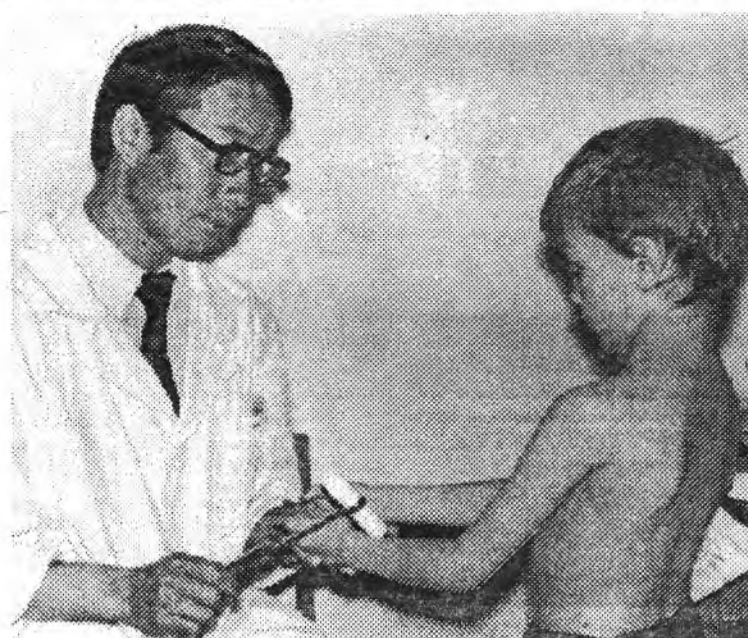


Яруунын аймагай Мужыхын дунда хургуулийн хуралдаан Цыренжапов (зураг дээрэ) хурагшадай республикадай олимпиадын үедэ. Үндэнэн соёлоо, ёһо гуримта гүйсэд Гэмбо нэгдэхы хуури эзэлээ хэн.

С. БАЛДУЕВ

САГ СООНЬ ТҮЛБЭРИ ОРУУЛААГҮЙ НАА...

ЭЛВҮР ЭНХЫН БУМАН



Республиканска больницын хүүгэдэй отделени 1960 ондо нээгдээн юм. Түрүүшээр эндэ 50 орон байхаар хараалагдалан аад, удаань үшөө 25 орон нэмээгдээ нэн. Тус отделени байгша ондо 35 жэлэйнгээ ой тэмдэглэбэ. Хүүгэдэй отделени нээхэдэ, врач Н. Д. Сибирякова отделениие даагшаар томилогдон байгаа. Тэрэнэй удаа врачнууд Н. С. Сажина, М. А. Алексеева, Д. Д. Сундарон, Л. С. Перепанова, И. Ф. Хусаева болон бусад отделениие даагшаар удаан саг соо, ашаг үрэтэйгөөр ажаллаа гээд тэмдэглэхэ хэрэгтэй.

жэлэй туршада бүхыдөө 25 мянган гаран үхибүүд манай отделенидэ аргалуулаа. Тодорхойлон хэлэбэл, республикын бүхы районууднаа ерэнэн үхибүүд эндэ эмшлүүлэгдэдэг байна. Үхибүүдые эмшлэхэдэ, медициннн түүрүү онолорганууд үргэнөөр хэрэглэгдэдэг болонхой. Урографи, бронхографи гэхэ мэтэ тагагууд нээгдэжэ, орёо аппаратуранууд тодхоогдонхой. 1962 онноо хойшо үхибүүдэй шүдэ аргалдаг кабинет хүдэлдэг болоо.

1963 онноо хойшо хая түрэнэн багашуудда медицинскэ туһаламжа үзүүлхэ арга одоохон байха юм.

ҮХИБҮҮДТЭ АНХАРАЛ ХЭРЭГТЭЙ

Врачнууд А. М. Дудин, В. И. Чебунина, М. Д. Батуева, Д. М. Щедрова, И. С. Халкин, О. А. Феолина, Л. Ш. Раднаева, С. Ц. Батоева, С. Ц. Гомбоева болон бусад үнгэрэгшэ 35 жэлэй туршада ажаллаһан байна. Тэдэнэй олониинь амжалттайгаар ажаллаһанайнгаа түдөө гүрэн турын зүгһөө шагналнуудта хүртэһэн, үндэр нэрэ зэргэтэй болоһон.

Тус отделениин врачнууд республикын районуудта ошожо, үхибүүдые аргалха асуудалнуудаар зүбшэл заабаринуудые үгэдэг, нюотаг нюотагай врачнуудта туһалжа байдаг. Жэшээлхэдэ, Загарайн, Хэжэнгын, Яруунын, Хяагтын, Мухар-Шэбэрэй, Хурамхаанай болон бусад районуудта тус отделениин мэргэжэлтэд, врачнууд ошожо, багашуулай наһа барадаг ушарые үсөөрүүлхэ талаар шухала асуудалнуудые зүбшэн хэлсээд, зохихо хэмжээ ябуулгануудые хараалһан байгаа.

Отделенидэнь оронуудай тоо үсөөн, Россин олон область, хизаарнуудта хүүгэдэй больницанууд хүдэлдэг, харин манай республикада гансал отделени болоод дүүршэнэн. Эм дом дуталдадаг, үхибүүдые аргалха шэнэ мүнөө үеын түхээрэлгэнүүдые абаха гэхэдэ, мүн республикынгаа ерээдүйн залуу элүүр энхэ байхаар хүмүүжүүлхэ, ехэ болгохо гэхэн эрмэлзэлтэйгээр Буряад Республикын габьяата врач Ирина Будаевна Хусаевагай хүтэлбэрилдэг коллектив ажаллажа, ехэ оролдолго гаргадаг байна.

Мүнөө тус отделенидэ олон врачнууд - мэргэжэлтэд ажаллана. Кардиологическая, аллергологическая, неврологическая, гематологическая, иглорекфлексотерапевтическэ болон бусад албанууд бии болгогдонхой.

Мүнөө отделенидэ 10 врач ажаллана. Тэдэнэй 3 врачын Буряад Республикын габьяата врач гэхэн нэрэ зэргэтэй, 3 врачын дээдэ категориин врачнууд мүн.

Республиканска больницын хүүгэдэй отделенидэ шийдхэгдээгүй асуудалнууд үшөөл олон ааб даа.

С. ДОРЖИЕВ. ЗУРАГ ДЭЭРЭ: хүүгэдэй отделениин невропатолог, Буряад Республикын габьяата врач А. Б. Алдаров ажалдаа.

Доржо ДУГАРОВ

ТҮРҮҮШЫН ГУРАН

(Рассказ)

Зүрхэлөөшьегүй наа, хүбүүгээ эльгээгээд үзэһүүб гэжэ бодомжолһон эсэгэнь: - Хүбүүн! Ши миний нуудаг марса огто мэдэнгүй ёһотойи. Энээнһээ урда шиний арай бага байхадаш, шамда буу барьюулаа, модо руу эльгээхээ зүрхээсдэг нэм. Мүнөө туршаад үзэхэ болоо ханш, - гэбэ. Лубсанай эсэгэ нэгэ муухан сахюур буугтай нэн. Тэрэнээ барижа ойдо гарахадань, заримдаа гүрөөһэшые тудахагуйл даа. Хаа-яа онобшолһон болохо.

— Ши хүбүүн, эсэгынгээ хайшан гээд буудахые харадаг бээш. Хэды болотор эсэгынгээ хойноһоо дахахабши? Юрэдөөл, өөрөөл буу үргэлөөд, газар ойрон гүрөөһэндэ ябажа хуралши, - гээ бэлэй. Урда сагта ан гүрөөһэн нюотаг нуугаарнь дүүрэн, зүндөө үдэжэ, олошоржо, хүрэг хүрэгөөрөө ябадаг нэн юм даа. Лубсан эсэгынгээ хэлэһэн соонь сахюур буу үргэлхэ гэхэдэнь, газараар шэрэгдэхэ байхадань, гартаа баряад, ябадаг болобо. "Бороогой ороо наань, марсада нуужа үзэхэ байгаа", - гэжэ эсэгынгээ хэлэхэдэнь, Лубсанай шарай гансата хэргэһэндэл үзэгдэбэ. Лубсан түрүүшынхые буу барижа, хүбшэдэ гараха болоод байхадаа, намда юун харагдахаб гэжэ, өөртөө байлахые этигэнэгүй. Тийгэбэшые эсэгынгээ заабаряар ябаад эрэхэ гэжэ шийдэбэ. Эсэгэнь хүбүүндээ ханаагаа зоботгор: — Ши үлөөдэр холо ошонгүй, тэрээхэн харагдаад байһан Энгрэй хадын дээдэ захын марсада нуужа үзэ, - гэбэ. Ингэжэ түрүүшын зүбшэл хэлэгдэбэ шуу. Харанхы болохоһоо урдуур бусахаш гэжэ эсэгэнь захиба.

Наранай орохоһоо урда огторгой бүрхэжэ, лунхыгөөд, хаб хара үүлдэ бөөгнэрбэ. Тэрэ зүниинь наранай орон дэлхэе галаар шарандал үзэгдэжэ байһан үе бэлэй. Үнинэй хүлээгдэһэн бороошые, тэрэ хүндөө айхабатр ехэ уһатайгаар аадарлаба. Одоошые хамаг ургамалнууд, амитад ами ороһондөл хэргэн бадарлаа нэн. Халуун наранай элшээд шарагдажа анганан ангиуд батагана, боргоһондо тэсэжэ ядан, гүйддэн ябатараа, хүнэй тарихан марса дээрэ ошоодог юм. Халуун үдэрэй хүүлээр, бороогой ороо наань, буга, гуран марсада заатагүй эрдэг. Бороогой хүүлээрхи үлөөдэрэй үдэшэлэнийн Лубсан марсада ошожо нуужа ханаатай, гэр соогуураа энэ тэрэ юмз бэдэрнэ. — Наашаа болшы, юумыеш бэлдээд, буюешы ялайтар ариглаад үгэлүүб, - гэбэ эсэгэнь. Номо, дари, сахюур шулуу эсэгынгээ бэлдэжэ байхадань, Лубсан анхаралтайгаар хаража абабал, тэрэнээ хожомо өөрөө хэдэг болохооб гэжэ хүбүүн этигэдэг болонхой нэн. Наранай тонгойжо, үндэр хадануудай саагуур шургаха хирээрнь Лубсан эсэгынгээ захяаша тэрэл эли харагдаад байһан хэда өөдэ дабан гараба. Хүбүүн марсадаа хүрэжэ, эсэгынгээ нуужа байһан нуутада хуурийн зохидоор захижа, эһээд нууба. Марсада нуухадаа, бү хүдэлөөрэй гэжэ эсэгэнь хэлэһэн байха. Марсада нуухадаа, муунь юун бэ гэхэдэ, боргоһоо, батаганаанууд һиннаалдан, шуньеш амидыгаар хорожо байһан мэтэ болохо. Шүдэээ зуугаад, бөө шангаханаар барижа, тэсэхын ехээр тэсэхэ хэрэгтэй байһанаа хүбүүн мэдэнэ. Хүбүүнэй ехэл хэргэг хараашалһаар нуугарнь, тээ дээрһээ эбэртэй нэгэ амитан эрээл, иишэ тиишээ хараашалһанай удаа, марса долёжо оробо. Лубсаншые сахюур буугаа урид бэлдэһэндээ, замагаа дарахааа эһээбэ. Удангүй буугай абян нэрвешээбэ. Тэрэ амитаниинь намхагад гээд унашаба. Юуһээ боложо буумши тудаб гээшэб гэжэ, хүбүүнэй гайхан эрэхэ харахадань, гуран унашоод хэбтэбэ. Тобшонь сээжэ соогуурнь ходооро гаранан байба. Гураһыннь хүбүүндэ орходоо томохон, үргөөд даахаар бэшэ байба. Теэд хүн аргатай гэжэ, Лубсан гүрөөһээ уруудам руу хамаг хүсөөрөө шэрээбэ. Лубсан хүсэл хүсэлөөр гүрөөһээ гүбэйн хаяада асарба. Гүбээһээ хүбүүнэй гэр холошые бэшэ. Хүбүүн нэгэ хэдэ нуужа амарһанай хүүлээр, шадал зэргээрээ хашхаржа, ойро тойронгой ой тайга эдэлүүлбэ. — Зэл һэн бээш, хүбүүн абяа үтэжэ байна, - гэжэ ухаа алдһан эсэгэнь газаашаа гаража, зүүн гүбээ тээшэ харахадань, хүбүүн гараараа далһан, дуу шуун болобо. Эсэгэнь ханаата болохоор, хүбүүн тээшэ яараба. Хүбүүнэйнгээ наһааа гүйсөөгүйдэнь ой руу юундэ эльгээбэ гэшэбис гэжэ өөрыгөө гэмнэбэ, халаглаба. Юушые боложо болохо, хүл, гараа гэмтээхышье гэжэ байха гэхэн элдэб бодолдо дайрагдаба. Тэбдэһэн эсэгэнь нэгэ мэдэн гэхэдэ, хүбүүндэ дүтэлжэ ябаба. Хүбүүн тээшэ харахадань, тэрэн бүтэн бурын, хахуудань гуран хэбтэбэ. — Хөөрхэйш даа, гүрөөһээ дажа дахадаа, абяа гаража байба ха юмши, баарһани, - гэжэ байжа, эсэгэнь хүбүүгээ өөгшөөбэ. — Болоол даа. Энээхэн багашые наа, гуран унагаагаад, аяар энэ хүртээр шэрэжэ дүтэлүүлбэлши! Гэрээр дүүрэн хүнүүдые мяхатай болгоһондош сэдхэлини баясаба. Аза талаантай хүбүүн байнаш гэжэ, хүбүүн тухайгаа эсэгэнь бодожо ябаба. Эсэгэнь гурынь үргэлөөд, хүбүүгээ дахууланхай, гэр тээшэ омог дорюунаар алхалһан ерээ нэн.

Лубсан арба гаража ябахдаа, абари заншалые абаха һанал бодолнуудта гэгдээд, эсэгынгээ урда ядалхан гүйсгөөһөн алышудай зүһэ үнгые бага баһа танижа, ойлогошые болонийн Лубсанда ехэ гэгдэһэн болоо юм. Тэрэ сагта хүнэй ажамидарал дийһаа эхи таган, хэдэн дабаануудые дабуулдаг ааб даа. Хүн боложо, үрхыһэ гэшхэжэ ябаһан амин бээшые гамнангүй, аминтай хойноһоо унажа, ямаһаа быха. Тийгэжэл өөрыгөө, тэрэ тэжээхэ аргатай байһан болоо даа. Лубсанай эсэгэ хонштой тэмдэ, үзэл хэбэ. Далааа эрхэжэ, аршаһана йнгаа хээр, амандаа дүтэлүүлжэ даһынгаа ара таладань нилээд шэбишэһэнэй дүлэн дээрэ табиба. Тэрэнээ эрьюулжэ байжа, нэгэ дүргэхэ юм. Тэрэн даһынгаа галһаа эрхэжэ, хүрээжэ, нэб гэхэдэнь, Лубсанай эсэгэ даһын амануудынь али амьарнь үрхэһэнэ, анхаралтайгаар эрхэһэнэ ажагаһаа. Ийнэ тиинээ эрхэһэнэ талһан зурлаануудын, нисо дутаатай, тус бүридөө эрхэһэнэ илгаруулагдаһа. Тэрэ һайн дала гэжэ лабан тэжээхэ, дүгын нэгэ унаса онсо үрхэһэнэ гэжэ эсэгынгээ багсааха гэжэ, хүбүүн эсэгэдэ дүтэлбэ, хангайга гарахана



### Инвалидуудай бүхэроссин фестиваль ҺАЙН, ҺАЙХАНААР УГТА ҺАНАЙ БАЯР...

Сибирь болон Алас-Дурна зүгэй зоньн "Байгал-95" гэһэн фестивалин үнгэргэгдэжэ байха үеэр холошоо ерһэн айшнад Улаан-Үдэ хотодо морилбо. Эдэнэрнай хэд бэ гэхэдэ, велосипедээр дэлхэйг тойрон аяншалжа ябаһан США-га болон инвалид спортсменүүд болон.

Августын 19-ной үдэрэй 3 саяга эрөөн мэряан аад хүнэгэһээр хуь аалһан тэргэдэ һууһан инвалидууд, велосипедүүдһе унаһан бүлэг спортсменүүд, манай республикын МВД-гай ГАИ-гай хүнгэн машинануудаар үдэшөгдэн, Улаан-Үдэһэн оюудай талмай дээр хүрэжэ эрэбэл даа. Газар аяма халуун. Дун замда ябаһан эдэнэр оултадаа хара хүрин болотороо наранда шарууланхай. Талмай дээрэ суглэһан хүн зоний аманшалгада урма баяртайгаар харюусажа. "О, кэй!, сэдэлгэригүүдда дэриһэн үргэхэ юм."

—Хүндэтэ манай айшнад! Хөлмэй аяншалгадэ ябажа, аян замаа хараалһан саг соогоо гаталжа, Улаан-Үдэдэ хүрэжэ

ерһэн ушараар хотын хүн зоний зүгһөө амаршалхыемнай зүбшөөгьт. Манайда амарһанай удаа үглөөдэр эхилхэ аян замаа найнаар дүүргэхыетнай хүсэнэб! — гээд, Улаан-Үдэ хотын захиргаанай гулваагай орлогшо П.Б. Шулуновой амаршаламсаар талмай дээгүүр алыга ташалган зэдэлһэнэ.

Харгы замда эсрһэн айшладые оперо болон баледэй театрта орожо, инвалидуудай бүхэроссин фестивальда хэбаадахыень республикын инвалидуудай "Преодоление" эблэдэй правленийн түрүүлэгшэ Э.Х. Будаевагай урижа үрдэсгүй байтар, "амаршалгын телеграмма Москваһаа эрэбэ" гэһэн мэдээсэл дуулагдаа.

Россин Федерациин Залуушуулай хэрэгүүдэй, аяншалгын, физкультура болон спортын талаар гүрэнэй комитет "Инвалидуудай дэлхэне тойрон аяншалжа ябагшадта. Таанадай ябаган тэргээр болон велосипедээр манай орон соогуур 67 хоногой туршада гайхамшагта аяншалга хэжэ. Улаан-Үдэ хүрэжэ эрһэнцэтнай үнэн зүрхэнэй баяр хүргэнэбди!"

— гээд, Россин Федерациин Спфрткомитедэй түрүүлэгшэ Тарпищевой эльгэһэн телеграмма уншагдажа, олоной зүгһөө талархал, омогорхол түрүүлнэ.

—Дэлхэйн 16 ороной газар дээгүүр аяншалгада гараһан бүлэгнай 35 хүнһөө бүридэнэ. 8 инвалид оюудынгоо тэргээр бидэнэртэй ябалсана. Бидэнэрые иимэ хайн, һайханаар, олон хүн зоний х а б а д а л г а т а й г а а р угтаһандатнай бүхы аяншалагшадтай зүгһөө баяр баясхалан хүргэнэбди! — гэжэ Калифорни штатһаа гараһан инвалид Дэвид үгэ хэлэхэдэ мэдүүлбэ.

Инвалидуудай тэргээр, велосипедээр түби дэлхэйн тойрохын тула байгша оной мартын 17-ной үдэр США-гай Атланта хотһоо холын аян замда мордохон байгаа. Эдэнэрэй аяншалга 14 шатада хубаарилагданхай юм. Россин гүрэнэй һүүлшын шата — "Эрхүү-Улаан-Баатар" гээд хараалагдана. Аяншалагшад эндһээ сааналхадаа, Хятадай Арадай Республикын Пекин тэндһээ саанаша Токио болон бусад зам гаталжа, ноябриин 18-да Атланта хотодоо хүрэжэ эрхэ зорилго урдаа табинхай.

Оперо болон баледэй театрта ороходонь, тэндэ сугларагшад халуун алыга ташалгаар хүндэмүүшэ ёһоор угтаа, һүүлээрнь инвалидуудай табиһан концерт хаража урмашаһан байна. "Бурятия" гостиницада хоноод, аян замаа саанашань—Монголой ниссэл Улаан-Баатар хото хүрэтэр ошохоор үргэлжэлүүлбэл даа.

**Б.ЦЫРЕМПИЛОВ.**

**ЗУРАГУУД ЭЭРЭ:** холын аян замда гараһан айшлад Борсовой нэрэмжэтэ үйлсөөр эржэ ябана. Инвалидуудай "Преодоление" эблэдэй түрүүлэгшэ Э.Х. Будаева. Авторай фото.



## ЗҮҮДЭНДЭНЬ ХАРАГДАХАДАА

Польшын Чернак хотын гүрэнэй зургаануудта энэ басагыг нэгэ бага дутуу гэжэ тоолодог хэн. Танил хүбүүемни ологты гээд тэрэ ходо хандадаг байгаа бшуу. Хэзээб даа дайнда мордоод, хураггүйгөөр үгы болошохон залуу поляк сэрэгшэ тухай тэрэ хэлэдэг байгаа.

1918 оной октябрь соо Мернедэ үгы болоһон тэрэ хүбүүнийн түрүүлшынхые зүүдэндэнь харагдаба. Тиихэдэе ямаршыб харанхы тоннель сооһоо тэрэнэй гаража ядан байхыень хараад, шубуун дэн носооно, юушыб бэдрнэ гэжэ обөөрбо. Ондоо юушые зүүдэн соонь харагдабагүй.

Энэ зүүдэн саашаа нэгэтэ бэшэ харагдадаг хэн. 1919 оной зунай турша соо декораций нэгэ бага ондоо болобо. Хабсагайгай хушуун дээрэ байһан хэрэм Мернедэ үзэгдэдэг болоо бшуу. Нэгэ баханань сүм һандаргаданхай, обоо шулуун лэ үлэшэнхэй хэн. Зүүдэн соогоо тэрэ баханада дүтэлхэдөө, туһаламжа эриһэн хашхараануудые Мерне дууладаг бэлэй. Абягаарнь тэрэ хүбүүгээ гансага танидаг байгаа. Хураггүйгөөр үгы болонхой гэжэ жэл үдүүтэй саг соо тэрэ тоологдодог болоод байһан юм.

Тиигэжэ мүнгэгүй шахуушые һаа, зүүдэн соонь сула харагдадаг тэрэ газар бэдрхээб басаган ошобо. Тэрэ хүрһинүүд доро хонодог, һайн һанаатай таряашадай үгэһэн хоол эдидэг байгаа. Тэдэнэр басаганай хоорооонь шагнаад, этигэжэ ядан тархия һэжэрдэг бэлэй. Дайнай һүүдэ иимэ хуушан хэрэмүүд тон олон байгаа. Энэ ушарта ямар нэгэ тодо юумэ хэлээд үгэхэ хүн үгы хэн.

1920 оной апрелин 25-да Мерне Польшын зүүн-урда зүгтэ оршодог Злота гэжэ дэрэбэнэй хажууда эрбэ. Тэндэхи гүбээ

дээрэ байһан хэрэм харанхы тэрэ айхабтараар байһан. Бэдрһэн хэрэмни энэ гансага мэдэрээ бшуу муутай юм шэнгээр тээнэ гүйбэ. Барханы орилон тэрэ дэрэбэнэй талмайн хажууда хүсэ шаран болон унаба. Тойрогдоо суглараа һааб даа. Мерне руу заан, ээрэн хэлэжэ "Энэ эндэ! Энэ эндэ!" Тийһэн хоноуша зон тэрэнэй хойд хэрэм тээшэ ошоодобо.

Хэрэм орохо үгэд хаяа томо шулуунуудые эриһэн нилээн хүлэгжэ холо болон Гэнтэ тэдэ шулуунууд дороһоо тэдэнэр эрх хүнэ дуулаба. Хоёр жэл соо пэд харанхы соо байһан Станислав Оменийн хэрэм хүтэлжэ, удангүй шулуун дороһоо гаргаба.

...Артиллерийскэ снаряд баханада бууха баган Оменийн хэрэм руу орохо байгаа. Тиигэжэ гүрэнэй зүүдэнийн шулуунууд дарагданхай байба. Энэ соо хадгалаатай сыр баган архяар Станислав хоол байгаа. Тэдэнь яһалазбэг бшуу. Мүн нэгэ хэдэн шулуун дэн олобо. Гараха арха бэдрхэдэе, тэдэнийе хэрэм тэрэнэй харадаг байһан амитад гэхэдэ, хулганаанууд лэ хэн. Хэдэн үхэр хулганаанууд... Орон найдалын маани мэтэ уншаһанин байгаа.

Энэ ушар тон нарын шудалһан Польшын артиллерийскэ комиссис Мерне зүүдэнэй ашаар лэ Оменийн олодон байгаа гэжэ тодордуулаа хэн. Станислав шагнаад, албанһань табиһан Гансал оёрынгоо зүүдэндэе Зүрхэндэ этигэжэ ами найдаһан абарһан басагага тэрэ һаа абаа.

## АЙХАБТАР ТОМО БАХА

Бельгидэ ажаһуудаг эрдэмтэн-генетик Франсуа Бишо үни саһаа хойшо заһануудай селекти хэдэг юм. Тэрэнэй гэрһээ холо бэшэ оршодог сөөрэмүүд соо гэрэлтэ карпинууд. Байгалай оминиуд болон бусад заһанууд, тэрэнтэй нилүүлэгдһөн бусад заһанууд һанаа амарханаар тамаран, олон боложол байдаг юм.

Сэбэр агаар доро уһаараа ялазан байдаг Бишогай сөөрэмүүд бүхы нотог соогоо суурхадэг, дүгын хүршэнэр болоод холын айшлад эндэ олоороо эржэ байдаг. Тэрэнэй заһанууд айхабтар томонууд, ехэ амтатай байһанаараа шалгардаг. Омоли-карпинууд, сардино-миноганууд нотагай дэлгүүрнүүдтэ абаашагдахадаа, үни хэбтэжэ байдаггүй.

Бүхы юумэн һайн байгаа. Тэдэ заһануудын үгы болодог боложо, һанаань зобообо. Видеокамерын туһаламжаар үдэшлээн заһанууддаа тоолоходонь, үглөөгүүр үсоон болошоод байха. Тиймэһээ хулгайшад бии болоо гэжэ Франсуа өйлгоо бэлэй. Энэ ушарта ямаршые нохойнууд туһалхагүй гэжэ тэрэ өйлгөбо. Тиймэһээ ехэ мэхэтэй ябадал гаргаба.

Нэгэ хэдэ болоһон хойно хоёр хулгайшад хорой дээгүүрнэ абиржа гараад, зэмсэгүүдэ гаргажа, муу хэрэгээ, хулгайгаа хэхээ бэлдэбэ. Гүльмээе уһа

руу хаяад, абяагүйгөөр хүн лөбдкөбө хүдэлгэхэ байтарнь, уһан соо эрьедэжэ байһан нидэ дүрбэн метр утатый, айлаһа томо баха гараад, эгээл эрх шэнгээр эрхирбэ. Уһаа мэдэ аздаһан хулгайшад бүхы уһаа хаяад, зугадашсо байба. Тэдэгээрнь хулгайшадые олоно баряад, сүүдтэ үгэһэн байгаа.

—Энэмни баһал генетик тушалга болоно. Америкта ажаһуудаг миний нүхэр Раймонд Пирс бахануудай шуулуунуудые гаргадаг Африкын болон Урда Америкын томо бахануудые нилүүлэе иимэ томо баха гаргажа байгаа. Арсалан мэтэ эрхирдэг, хамелеон шата нүдээ эрьедүүдэдэг байба. Тэдэнэр шоны мэтээр ирдэйлган байдаг гэжэ тэмдэглэмээр. Хоёргой ам нэмда тон туһатай амтай байшаба. Тэрэнэй үгэ дууладаг ори ганса хүн — Раймонд тэрэнэй зан айла тухай зарим мэдээсэлүүд дуулааа хэн, гээд Франсуа энэбхилнэ.

Бишогай хэлһэнэй өнө мүнөө сөөрэмүүд сооһон хулгай огто хэгдэхээ болонг. Эрдэмэй туйлаануудда хажуугаар тэрэнэй олзын дээрэ эрхийлэгтэ тон урагшатай

**А. БИРО**

(“Скандалы” ном)

## ШУДХАМАЛ БЕТОНОЙ ОРОНДО

Хүмэрюу ехэтэ далайн догинууд Куриска хушуунда (Латви) ажаһуудаг зондо ехэгай хохидол ушарууддаг юм. Үе болоод, эрьё тохойн уһанда абтадаг, гэр барааншые, ой модоншые үертэ дайрагдадаг. Хэдышые хүсэтэ түмэр-бетон халхабша хээшые һаа, задаруун догинууд тэрэнийе сүмэ сохёод лэ байдаг. Үе болоод лэ иимэ

барилга хүүлэхэдэ, мүнгэн зөөришые ехэ гаргашалагдана.

—Эрьё тохойн уһанда абтахагүйн тула бидэ байгаагийн эрхэ байдалай арга хэргэхэ гэжэ шийдэбди, — гэжэ Куриска ой модонхой паркин директор Э. Матюкас хөөрэнэ. Иимэ дурадхал эндэхи ехэ шаһатай зон оруулһан байна. Бульвикьяска хулуунай дэргэдэ мүнөө үедэ

эрьёһээ нэгэ бага холон гурбан модо ута зайдэ олгоно хулһан таригдаба. Энэ үрһэн бээс хүсэжэ ургабад үнэ эсэргүү хүсэтэ халхаһа болгожо үгэхэ, эрьё нуралгаһаа абарагдаха, гэжэ Э. Матюкас хэлэнэ.

**Г. КОПЧУ**

(“Труд” газетһээ)

Зухаландаа газарай эдээ ургуулагшадта

# ЗЭДЭГЭНЭ НУУЛГАХА ХАНА

Эртын үр жэмэс эдэгэнь августын үүд хурьхэндэ буулгахада юм. 25-30 сантиметр уга ургадаг энэ ургамал хурьхэнэй 20-30 сантиметр үндэжэдэг. Бэлээр эрилдэг, мүн шэнэ түргөөр дададаг юм.

Харын хуушаар буулгахада, элбэг ургаса үгэдэг ха юм. Удаань августын 28-30 үдэринүүдэ буулгана зэдэгэнээ харуулахат, нэмэлтэ тэжээл оруулхат.

Зунай үүл багта зэдэгэнэтэй хурьхыне шийгтэй байлгахые оролдохот. Нэмэлтэ тэжээл тухай тогтоё. 1 дүрбэлжэн метр хурьхэндэ 1 бага халбага мочевина, 1 томо халбага суперфосфат, 2 томо халбага модоной үнэнэн ородог. Мүн үхэрэй шабаана оруулхат—10 литр унан соо 1 хуби шабаана гү, али 20 литр унан соо 1 хуби шубуунай аргал холижо худхакат. Тээд үлүүсэ уналханай хэрэггүй.

Энээнэй үүдээр хурьхээ 8-10 сантиметр гүнзэгыгөөр онгилоод, зэдэгэнын хөөгүүдэ дүтэлүүлэн үбэнүүлбэлтнай, шэнэ үндэжэнүүдэй бии болоходо тон таатай боложо үгэхэ юм.

Манай эндэхи уларилда таатай зэдэгэнын сортнууд гээб, "заря", "зэнга-зэнгана", "фестивальная", "красавица Загорья" мүн болоно. Эдэнэр хүйтэндэ шэрхи, жэмэсүүдын тон томо юм. Үбэдөө 1 метр шахуу хүнгэрэг саһанай ороо хаа, зэдэгэны дээрэхэнь хушадаггүй. Тэрэ саһан доро хайн үбэлжэдэг. Зүгөөр саһаар бага үбэлэй болоо хаа, зэдэгэны заатагүй хушахат.

**Л.МУНГАЛОВА,**  
агроном.

эдэгэнын хахал болон эшэнү үдэнь илан шааа 2-4 талаа урғанан (эһотой) талаа талаагарнь хурьхэндэ буулгахадатнай, үүдэгэнен буулгахадатнай, хоногой үнгэрхэдэ, шэнэ үндэжэн бии болоод байха.

Энэ жэлэй августын ямар үүдэ зэдэгэнэ буулгабал хайн үүдэ, августын 25-да таатай ха. Хурьхэндээ үр жэмэс ургамалуудые монгол

## ХҮНЭЙ ТҮХЭЛТЭЙ БОЛОЖО ЯБАХАН...

Африкада Стеркфонтейн гэжэ аны соо австралонитек гэдэг амин хаяхад жэлэй саана амидаржа байһан хүншүү тэй амитанай хүлэй дүрбэн олодо.

Эрэн томо хармагшанай, хүнэйшье хүлэй үүдэй, табгайн яһанда буулгаха. Энээнине хайса үжэж үзөөд, эрдэмтэд энэ үүдэй амита гэхэ гү, буулгад гол түлэд хойто үүд дээрэ бодоод, сэхэ үшөө мүнөөнэй үүдэ шэнэ модон оодэ шадаха байгаа гэжэ ушарын юуб гэхэдэ, үүдэ урагна австралонитек хойто хоёр хүл дээрэ буулга хун түрэлтэй амита гэхэ тоологдодог хэн.

Эдэгэнь эрдэмтэн Филиппин гэгшын тодорхойлоной үүдэ, хүн хармагшан хоёрой үүдэ холбоной үшөө шада олодо. Жаахан үүдэ австралонитек гэжэ амита хойто хоёр хүл дээрэ шадаха шье хаа, хармагшанай түхэл үшөө үүдэ, һаял хүнэй шэнжэтэй үүдэ, һаял ябаа гэшэ. 3,5 миллион үүдэ хайса Урда Африкада хүн үүдэй хармагшаншуу амита гэхэ энэ ушар гэршэлнэ. (Хэлэлхээ абтаба.)

## ТУХАТАЙ ЗҮБШЭЛ

# МҮНӨӨ БЭЛДЭХЭЭР БОЛОО

**УЛААГАНААР ХЭН ЖЕЛЕ**  
Улааганын (красная смородина) шүүнэ бэлдэд, саахартай холихо, удаан хайларнь худхаха. хайса угаагдаһан (стерилизаци гарһан) шэл баанханууд соо гэрэнэ хээд, пластмасс хабхагаар хааха. Тиигээд хүйтэн газарта байгааха.

**Хэрэглэгдэхэ зүйлүүд:** 1 литр жэмэсэй шүүхэндэ 1 килограмм саахар хээ.

**АССОРИ КОМПОТ**  
Гардороодайралданай фрукт, алим жэмэс энэ комподто хэхэдэ таараха юм. Тэдэнээ таһа угааха хэрэгтэй. Абрикос, сливанүүдые тэгдундуурнь хубаагаа, яһыень гаргахат. Бүхи фруктая хуби болгожо отологты. Тиигээд халуун сироп нэмэхэт.

Жэшэнь, хагуу яблокин дайралдабал, 2-3 минута соо халуун унан соо бусалгаад абахат. Бэлдэгдэһэн, сибэрлэгдэһэн хуурай баанханууд соохи гурбанайн нэгэ хубиее фрукт болон жэмэс эзэлхэ, дээрэхэнь үнөөхи саахартай сиропоо хэхэт.

Халуун (бусалхан) зандань шахуу сиропоо хээд, дулаан юумээр тэдэнээ (баанхатай комподоо) хушаха болонот. Баанхануудтай хурэхэ эһотой. Иигэбэлтнай алим жэмэстнай

эхэ амтагай, шэнэ зандаа үзэгдэхэ.

**Сиропто хэрэглэгдэхэ зүйлүүд:** 2 литр уһанда 2 стакан саахар хээд бусалгагы.

**СЛИВЭЭР ХЭН ПАСТИЛА**

Сливээ түрүүн угаагаад, яһыень досооһоонь абажа хаягы. Тиигээд 1 стакан уһа хээд бусалгагы. Удаань саахар хээд, саашань бусалгаа эһотойт. Тэрэшэлэн жэжэ болгогдоһон намар хээ хаатнай, бүри зохид болохо.

Бусалханайн шүүлээр духовкин тоһотой саарһаар хушанхай түмэр (противень) дээрэ тэрэнээ хээд (2 сантиметр үргэнтэйгөөр), һооргэнэ духовко руугаа хэргты. Удаань энэ пастилагаа удаан саг соо хүргэхэдтнай, өөрөө хагуу болохо.

**Хэрэглэгдэхэ зүйлүүд:** 2 килограмм сливын шорёдэ 300 грамм саахар гаргашалхат.

**ӨӨРИНГӨӨ ШҮҮНЭН СООХИ ВИШНИ**

Муудаагүй, бараг хайн вишн шэлээд, хайнаар угаагы. Тиигээд хуурай, сибэр баанханууд соо тэдэнээ хээд, хабхагуудаар хаагы. Хүйтэн уһатай кастрюль соо табюур хээд, тэдэ баанхануудаа жэмэстэйнь табиха хэрэгтэй.

Тиигээд халаагы.

Халаха бүрин дээрэхэнь вишни нэмэжэ байхадатнай, шүүнэнэй баанхынтай амһарта (хоолойһоо дээшэ) дүтэлхэдэнь, бага бусалгаад, 15 минута соо эдэнээ сибэрлэлгын стерилизацида табигты. Удаань эдэ баанхануудаа хабхаглаад, хүргэгты. Иимэ аргаар яһагүйгөөр вишни бэлдэжэ болохо.

**НОГООН ПОМИДОРООР ХЭН ВАРЕНИ**

Жэжэхэн ногоон помидорнуудые сибэрлээд, гурбан олодо унан соо бусалгахат. Тиихэдтнай гашуунинь үгы болохо. Бусалгаад лэ помидорнуудаа хүйтэн уһаар угааха хэрэгтэй.

Гурба шанатартнай, помидортнай уршыжа, хальһыень хуулажа хаяхаар болохо. Хуулагты. Тиигээ сибэрлэгдэһэн помидорнуудаа саахартай сироп соо үдхэртэрнь бусалгаа хэрэгтэй. һүни соо табижа хүргэхэт, үлөөдэринь сибэр баанханууд соо хэхэт.

**Хэрэглэгдэхэ зүйлүүд:** 60-70 жэжэхэн ногоон помидор абахат. Сироп хэхэдэ, 1 литр уһанда 1 килограмм саахар хэрэглэхэт.

**Б.ДОРЖИЕВА** бэлдэбэ.

## Дэлхэйн Һониной Дээжэһээ

### ЗОНИИЕ АБАРҮАН МИИСГЭЙ

Хитад ороной Сычуань гэжэ хүүдэ нютагай хүн Ли Шухуа гэгшэ 3 жэлэй саана дэлгүүр дээрэхээ нэгэ миисгэй худалдажа абһан байгаа.

Нэгтэ үглөөнэй 4 сагта миисгэйн булай муухайгаар, хүнэй тэсэхын аргагүйгөөр шашжажа ябаад, гэр соогуур гүйбэ, үүдэ, онгоошо өөдэ абирба, һабардаба. Эзэдэйн хэрээд харахадань, тэрэ миисгэй унтгажа хэтгэн заахан үхибүүнэй хүнжэл маажжа оробо. Тиигээд гэрэй эзэн эхэнэрэй самсын хормойдо шүүдөрөө аһалдаад, үүдэ руу татаба.

Энэ үедэ эзэнэй харан гэхэнь гэрэй дээдэ үһээ, хана хаха гантажа эхилээд байба. Энээнине өбөрһон зоной газашаа гүүдэжэ гарамсаар, хэдэн секунда соо гэрнын наярһаар бута буужа унашоо.

Тиигэжэ миисгэйн гээ газарай хүдэлхые мэдэдэг дээрэхэ долоон хүн амиды үлөө юм ха.

### СЕЛЕНЭ-ШУХАЛА БОДОС

Хүнэй эдээ хоолой асуудалаар шэнжэлгэ хэдэг Английн мэргэжэлтэн Алан Макферсон иимэ тобшолол хэбэ. Эрэ хүнүүдэй бээдэ химийн зүйл - селенэ гэдэггүй дутамаг байһан дээрэхэ Британиин арал дээрэхэ зарим айлуууд үхибүүдтэй болодогүй байба. Тиимэ ушар хүлэй арбаад жэл илангаяа дэлгэрээ гэжэ тэрэ тоолоно. Тэрэнэй ажагланай ёһоор, хүлэй үедэ энэ орондо Канадада шэниисын таряанай асарагдахаяа болиһоор эршүүлэй үхибүүтэй болодогүй ушар олошоно. Юуб гэхэдэ, хэдэн арбаад эршүүдэ туршалга хэжэ, үдэр бүхэндэ тус тустань эдэн соонь 10 микрограмм селенэ солисоод үгэхэдэнь, тэдэнэрэй һамгад удангүй хээлтэй болоһон байна. Хүнүүдэй эдээ хоолой зүйлдэ селенэ оройдоо үгы бэшэ, бии. Илангаяа загһанай тоһондо, томада, капустада селенэ яһала байдаг. Гэбэшье тэрэн хүн бүхэндэ 34 микрограммһаа дээшэ болодогүй. Тэрэниен 75 микрограмм хүрэтэр эхэ болгоходол эршүүдэ эсэгэ болгожо шадаха үрэтэй болоно. Канадада ургуулагданай шэниисын талханда, Европодо у р г у л а г д а х а н ороһонойхидо орходоо, 10 дахин эхэ селенэ бии байна бшуу.

### ЭДИР ХҮБҮҮНЭЙ ОЛДОШО

Бискайска хушуунай эрьдэ оршодог Франциин Леон хотодо ажаһуудаг 16 һаһатай Эжен Поль Рокруа гэжэ хүбүүн өөһэдүн буусын сэсэрлиг соо газар малтажа байһаар урданай сэрэгшын эзбсэг - томо һэлмэшүү сабшуур (меч) олоо. Хүбүүнэй эсэгэ түүхэ шэнжэлдэг хүн тэрэниен Роландын һэлмэ гээшэ гэжэ нэрлэһэн байна.

Роланд Франска маркграф байгаа юм. Тэрэ Агуухэ Карлай дайнаал хы ябуулгануудага хабаадалса һан, дуунда, үльгэр домогто ороһон баатарлиг хүн хэн.

Олоһон түмэр эзбсэгэйн гайхалтай юмэнь гэхэдэ, магнитда няалдадаггүй байгаа. Энээнэйнь нюосые мэдэхээ металлургнууд, эрдэмтэд шэнжэлжэ байһа.

(“Сельская жизнь” газетһээ абтаба.)



П. Бурмакиной фото.

Байгал далай дээрэ.

XVII жаранай модон хүхэгшэн гахай жэл  
(1995-1996 он)

НАМАРАЙ ЭХИН ХҮХЭ БИШЭН НАРА

Буряад литэ	2	3	4	5	7	8	9
Европын литэ	28	29	30	31	1	2	3
Гараг Нэрэ Үдэр	Дабаа хара понед.	Мягмар Марс Вторник	Лагда Меркури среда	Пүрбэ Юпитер четверг	Баасан Солдон пятница	Бымба Сатурн суббота	Нима Наран Воскр.
Үнгэ Үдэр	сагаагшан туулай	хара луу	харагшан могой	хүхэ морин	хүхэгшэн хонин	улаан бишэн	улаагшан тахья
Мэнгэ	4 ногоон	3 хүхэ	2 хара	1 сагаан	9 улаан	8 сагаан	7 улаан
Һуудал	хиц	гал	шорой	түмэр	огторгой	уһан	чула

**Гарагай 2-то шэнын 2 (августын 28).**

Сагаагшан туулай, 4 ногоон мэнгын, хийдэ һуудалтай үдэр. Энэ үдэр бурханда, лусуудта мүргэхэ, үргэл үргэхэ, эм найруулха, тантрын тарнинууды ушшаха, абаһанаа бусааха, һогтуу галзууе номгоруулха, ордон бариха, үхэрөө, хонидоо онсо һайнаар харууһалха, ламын санаар абаха, тушаал эзэлхэ, дасан (дуган), бурханда мүргэхэ, зальбарха, үргэл үргэхэ, хадаг табиха, гэрэй һуури табиха, һаһа барагыше хүдөөлхэ, аршаанаар угааха мэтые тэбшэлтэй гэнэ. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, бэеын тамир һайжарха.

**Гарагай 5-да шэнын 5 (августын 31).**

Хүхэ морин, 1 сагаан мэнгын, түмэртгэ һуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, зальбарха, аршаанаар угааха, лусуудта үргэл үргэхэ, бурханай ном уншаха, үзэгтэ һураха, ном номнохо, шагнаха, замда гараха, эм найруулха, үрһэ тариха, эһээбэри табиха, зүбшэлдэхэ, харгын хани бэдэрхэ, агнаха мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Гэбшье үхибүү хүлдэ оруулха, багашуулые гэрһээ гаргаад, ондоо тээшэнь эльгээхэ, һээы гэр, шэрдэг бүрихэ, хэрүүл эхилхэ, үзэн ядалга үүсхэхэ, бэри буулгаха, мори худалдаха, худалдажа абаха, тодорхой хэрэгээр хэлсэ баталха, һаһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ, модо сабшаха, модоор дархалха, мориной урилдаанда хабаадаха мэтын үйлэнүүдтэ муу. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, эд бараагаар, малаар баяжаха.

**Гарагай 6-да шэнын 7 (сентябрийн 1).**

Хүхэгшэн хонин, 9 улаан мэнгын, огторгойдо һуудалтай үдэр. Энэ һарамнай 6-най үдэргүй байба. Энэ үдэр бурханда мүргэхэ, эрдэм номой сахюуса хуруулха, бисалгал үйлэдэхэ, хэшэг даллага абаха, эд, үхэр ондоо тээшэнь үгэхэ, тэнгэри сахиха, гүрэм уншуулжа, эльбэ гаргуулха, ехэ хүниие барааллаха, буян хэхэ, хониной мяха, ноохо, арһа хэрэглэхэ, городто хэрэг бүтээхэ, тушаал даажа абаха, газарай хүрьһэ зөөлэрүүлхэ, уһалха, һаһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ, замда гараха, эрдэм шудалха мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Харин нүүхэ, үрһэ тариха, хүнэй хани болохо, бэри буулгаха, хүнэй шуһа ханаха, төөнөхэ, үбшэ аргалжа эхилхэ, дасанай (дуганай) һуури табиха, һээы гэр бүрихэ, худалдаа наймаа хэхэ мэтые

зайлуулха, хараал сараха мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Гэбшье бурханда мүргэхэ, зальбарха, үргэл үргэхэ, хадаг табиха, гэрэй һуури табиха, һаһа барагыше хүдөөлхэ, аршаанаар угааха мэтые тэбшэлтэй гэнэ. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, бэеын тамир һайжарха.

**Гарагай 5-да шэнын 5 (августын 31).**

Хүхэ морин, 1 сагаан мэнгын, түмэртгэ һуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, зальбарха, аршаанаар угааха, лусуудта үргэл үргэхэ, бурханай ном уншаха, үзэгтэ һураха, ном номнохо, шагнаха, замда гараха, эм найруулха, үрһэ тариха, эһээбэри табиха, зүбшэлдэхэ, харгын хани бэдэрхэ, агнаха мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Гэбшье үхибүү хүлдэ оруулха, багашуулые гэрһээ гаргаад, ондоо тээшэнь эльгээхэ, һээы гэр, шэрдэг бүрихэ, хэрүүл эхилхэ, үзэн ядалга үүсхэхэ, бэри буулгаха, мори худалдаха, худалдажа абаха, тодорхой хэрэгээр хэлсэ баталха, һаһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ, модо сабшаха, модоор дархалха, мориной урилдаанда хабаадаха мэтын үйлэнүүдтэ муу. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, эд бараагаар, малаар баяжаха.

**Гарагай 6-да шэнын 7 (сентябрийн 1).**

Хүхэгшэн хонин, 9 улаан мэнгын, огторгойдо һуудалтай үдэр. Энэ һарамнай 6-най үдэргүй байба. Энэ үдэр бурханда мүргэхэ, эрдэм номой сахюуса хуруулха, бисалгал үйлэдэхэ, хэшэг даллага абаха, эд, үхэр ондоо тээшэнь үгэхэ, тэнгэри сахиха, гүрэм уншуулжа, эльбэ гаргуулха, ехэ хүниие барааллаха, буян хэхэ, хониной мяха, ноохо, арһа хэрэглэхэ, городто хэрэг бүтээхэ, тушаал даажа абаха, газарай хүрьһэ зөөлэрүүлхэ, уһалха, һаһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ, замда гараха, эрдэм шудалха мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Харин нүүхэ, үрһэ тариха, хүнэй хани болохо, бэри буулгаха, хүнэй шуһа ханаха, төөнөхэ, үбшэ аргалжа эхилхэ, дасанай (дуганай) һуури табиха, һээы гэр бүрихэ, худалдаа наймаа хэхэ мэтые

сээрлэбэл дээрэ. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, хэрүүл шууян болохо, тэмсэл орьёлохо.

**Гарагай 7-до шэнын 8 (сентябрийн 2).**

Улаан бишэн, 1 сагаан мэнгын, уһанда һуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, аршаанаар угааха, сахюусадые хураха, тахиха, сан табиха, хадаг табиха, аршаанаар угааха, угаал хэхэ, хэшэг даллагын ном уншуулха, лусуудта үргэл үргэхэ, дасан(дуган), мүргэл шүтээнэй бусад зүйлнүүдые бүтээхэ, арамнайлаха, ада шүдхэр нөмгөдхөхө, буян хэхэ, һаһа утадхалгын ном уншуулха, эд бараа, үхэр худалдажа абаха, худаг малтаха, хии бараа сараха, абаһанаа бусааха, түмэрөөр уранай зүйл бүтээхэ мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Гэбшье мяха шараха, тоһо, өөхэ хайлуулха, бузартайгаар һаһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ, бэри буулгаха, модо һуулгаха, сээрлиг байгуулха, зүүдхэл зүүхэ, хатарха, наадаха, һайндэрлэхэ, худаг малтаха, ехэ уһа гаталха, загала бариха, тангариг абаха, һубаг малтаха мэтын үйлэнүүд энэ үдэр хорюултай. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, һаһан ута болохо.

**Гарагай 1-дэ шэнын 9 (сентябрийн 3).**

Улаагшан тахья, 7 улаан мэнгын, хада уулада һуудалтай үдэр. Энэ үдэр бурханда, Наранда, һарада, Газарта мүргэхэдэ, лүн абахада, ваджрын ном уншахада, эм найруулхада, модо һуулгахада, худалдаа наймаа эрхилхэдэ, буян хэхэдэ, сэргэ бурхан, субарга, ном арамнайлахада, эмниг мори, сар һургахада, эм найруулхада, хубарагай һахил хүртэхэдэ, ламын санаар абахада, һайн байха гэнэ. Зүгөөр малгай, хубсаһа эсхэхэ, шуһа ханаха, замда гараха, газар зөөлэрүүлхэ, һамга абаха, түрэ хэхэ, суглаа зарлаха, сәйлалга эмхидхэхэ, мухар тархитанда үгэлыгэ үгэхэ, гуйраншадта юумэ үгэхэ мэтые сээрлэгты. Энэ үдэр үһэ абабал, үбшэн хэжэг хүрэхэ гэдэг.

СПОРТ

ТОБШОХОНООР...

ПАУЭРЛИФТИНГ. Спортын энэ зүйлөөр Россин Кубогта хүртэхын түлөө мурьсөөн сентябрь һарада Санкт-Петербург хотодо үнгэргэгдэхэ. Хэбтээд штанга үргэхэдөө, Европын чемпион болоһон уласхоорондын классай спортын мастер Александр Деханов энэ ехэ нааданда амжалтайгаар хабаадахын тула эртээнһээ бэлдэжэ байна. Энэ жэлдэ Россин абарга чемпиной нэрэ зэргэдэ хүртэһэн А.Деханов декабрь һарада Финляндида үнгэргэгдэхэ дэлхэйн чемпионатда хабаадаха юм.

ХҮНГЭН АТЛЕТИКЭ.

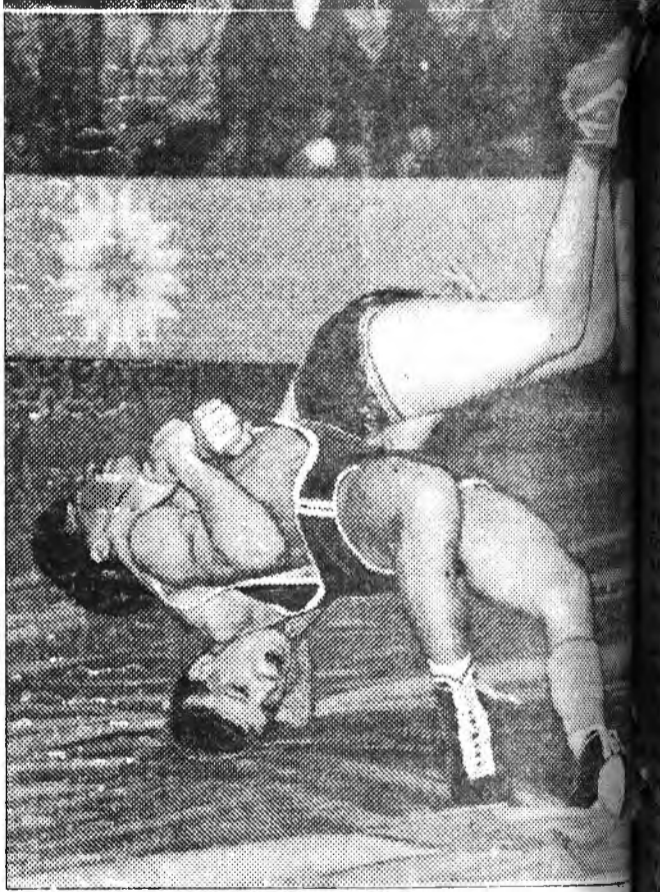
Залуушуулай дунда уласхоорондын мурьсөөн Брянск хотын "Десна" стадион дээрэ дүүрбэ. Улаан-Үдын түмэр замай транспортн колледжын гурбадахи курсда һурада Дмитрий Карханин энэ ехэ мурьсөөндэ 1500 метрэй зайда урилдахадаа, 4 минута 02,90 секунда саг харуулжа, иалта туйлаа. Энэ зун тэрэ Владимир хотодо үнгэргэгдэһэн Россин мурьсөөндэ 3 минута 56 секунда саг харуулжа, алтан медалаар шагнагдаа һэмнай. Эдир хүбүүнэй амжалтада тэрэнэй тренер, спортын мастер Виктор Трунев ехэ габыатай юм. Бэлигтэй бэрхэ залуу тренер спортын мастернууд Геннадий Темников, Юрий Чижов гэгшэдые хурган хориһон байна.

ФЕСТИВАЛЬ. Хүүгэдэй лагерьнуудта амарагшадай дунда "Гэсэрэй газар дээрэ" гэһэн спортын фестиваль һаяхан Дээдэ-Онгостойдохи "Салют" лагерьта үнгэргэгдэбэ. Хүнһэн атлетикэ, барилдаан, мини-

футбол, аргамжа татаалга, волейбол болон бусад фестивалийн програм оруулагдаһан байгаа. 11 гаран эдир хубууа хабаадаба. Зүүн Сибирьта замай "Локомотив" биатлон эхэлһэ түүбөөлгшэд атлетикээр, мини-футбол аргамжа татаалгаар туйлажа, түрүү һуури үндэһэтэнэй лицейн лагерьта амарагшада һуурида гараба. Хуралсаһай министерска республиканска спортын "Энхэлэг" гэжэ спор комплексдо амараг гурбадахи шангуудта Загарайн аймагай һууринһаа хойшоо "Чайка", Улаан-Үдын консервн комбинаттай лагерьнуудта амарагшада баһагад һайн болдхэлтэй байба.

Энэ зундаа республиканск хүүбэ хургуулинуу хуралсаһай зунай амараг согтой хүүюунээр үнэгэ тула республиканы Эгэнь һуралсаһай министерств Удын захиргаанай һуралсаһай таһаг 4 мүнута түхэриг гаргашалаа. Эдэби аһаар энэ зундаа 55 мүнута хуралсаһа лагерьнуудта амарагтай байба.

**Б.М.ЖИЖИ**  
ЗУРАГ ДЭЭРЭ:  
буляалдаагар үнгэргэг мурьсөөнүүдтэ барилда хоюулаа толгойгоороо хадхан тулалдаха ушар үзэгдэдэг.  
Ц.ЦЫРЕНЖАПОВАЙ



Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

<p>Редактор Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.</p> <p>РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОЙ Ц. Ц., ЖИГЖИГОВ Б.М.Ж. (харюусаһгата секретарь), НИСМАЕВ П. П. (редакторай орлогшо), ОЧИРОВ С. Д., ПИНТАЕВ В. П. (хэблэгтэй директор), РИПЧИНОВ С.Д. (редакторай орлогшо), САМБЯТОВА Т.В.</p>	<p>Мөнай адрес:</p> <p>670000, Улаан-Үдэ, Каландаршинин үйлэ- 23, "Буряад үнэн" газетн редакци.</p>	<p>Газетэ хэблэгтэй 2 хуудалан хэмжээтэй. Индекс 50901. Хэһэг 4327.</p> <p>Хэблэлэ тушаагдаһан сат 17.05.</p>	<p>Буряад Республикын республиканска типографидга газетэ хэблэгдэ. Директорийн телефон: 2-40-45.</p> <p>Б-0079-дэхи номергойноор бүрилдэхэ абтанхай.</p> <p>Заказ №158.</p>
---	---	---	---

Редакцин телефонууд: редакторай - 2-50-96, приёмчин - 2-54-54, редакторай орлогшонорой - 2-68-08, 2-62-62, харюу салгата секретариин - 2-50-52, секретаридай - 2-64-91, таһан нийтын-политическэ - 2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социальнo-экономическа - 2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-61-25, 2-67-81, соёлой, эрдэмэй болон хургуулинуудай - 2-51-78 (даагшань), 2-57-63, олонийгын хүдөлмэрийн ба мэдээсэлэй - 2-54-93, (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; оршуудгын - 2-07-81; корректорүүдтэй - 2-33-61, компьютерна тубой - 2-66-76, корреспондентүүд: Агинскда - 3-42-19; Закаменскда - 30 61, Баягжаанда - 91-6-40.

"Бурятия" хэблэгтэй телефонууд: директор 2-49-94, бухгалтерин - 2-23-67, вахта - 2-67-95, 2-67-05